745

नं० ६४२ - घ

साम्बपञ्चाशिका सटीका (संपूर्णम्)

नं० ७५५ - घ (भक्तिशास्त्रम्

पत्राणि २६

पत्र २६

सांबपंचाशिका प. ३०

श्री
सा पं
टी
१

ॐ परब्रह्मणे नमः ॐ एतद्वा वेशावैवस्वतो निमिषद्विषणायावर्यं विमर्शनामोमनाकश्री
मत्साम्बपंचाशिकास्तुतिं सोयंपरामृतरहस्यसर्वविदुरूपतां अायुष्माज्यामृतसृ
षीःशातपद्याहिरांतेय ममयागमसतत्वविन्महायोगीरहस्यसम्प्रदायसमूर्णः
श्रीसाम्बः स्वात्मविवसंस्तुतिमनुग्रहायजगतोवक्तुमुपक्रमते १ तस्मैपरस्मै
सर्वोत्कृष्टायविश्वस्फुरणादिकर्त्रैच अतएवाभावशांतब्रह्मचिद्ब्रह्मादिसर्वब्रह्म

ॐ पुरस्तन्देवानममृतविसरैरिंदुमहसामहोब्रह्मभ्यामाभिर्हाभीरशयतिरसंयःपरेति
त्वमेव स्रोणिस्वीणांपुनरपिचतंभूरयिनेवमीढ्वदोलालीलालुसितहृदयंनौमि

क्रोडीकर्त्रेब्रह्मणेत्स्वरूतेव्यापका विज्ञानुमेकं १ यद्वृत्तनायचविश्वकर्त्रेचिदात्मने
नमःदेहादिप्रमातृत्वप्रशमनेननदेवाविशामीत्यर्थः यस्यब्रह्मणःसम्बंधित्व २
र्धमशेषविश्वाभेदात्मतयात्कृष्टनयागीयतेविमृशते इत्युक्तोर्थः प्रथमोन्मेषा
त्मशब्दब्रह्मरूपः प्रणवोध्वनिः देवतास्तुतिकर्मप्रधानसामयजुर्वेदाख्यात्र

येयं प्रणवोपप्रपंचक्रोडीकृतसमस्ताम्नायवाक्यैकवाक्यताम्नायीमण्डलं अतश्चैतत्
सर्वासां विद्यानां मंत्रशास्त्रज्ञानानां स्यन्दनमास्यदप्रसवकारणं कर्म वियत्परा काश
मृतत्वयन्नुल्लासयं तन्मयत्वमापादयन्निव पुरः प्रथमं करुणतया ऽनिशं श्रीमन्वेनोदि
तः स्वयमुन्मिषितः वियत्मयस्यास्य सदीमस्योन्मेषावहंमपुरः सर्वं तथा स्फुरणा
दुत्वयत्निवेत्युक्तम् एतन्मत्रयीमण्डलं भास्वद्भिः प्रोज्जीथाकाणिमास्फुरितैर्वर्णपदैः

शब्दार्थत्वविवर्तमानपरमज्योतीरुचो गोपतेरुच्छीर्णोऽभ्युदितः पुरोरुकरुणतया
स्वच्छैरक्षरवाचकत्वतदानुपूर्वी यस्य त्रयीमंडलम् ॥ भिरीरितं प्रेरितं यः स्वन्तमोऽ
ज्ञानं येन तादृक् उच्चारपदार्थवाक्यार्थप्रतिपत्तिषु परमचिदभेदविश्रान्तिदर्शिभि
ष्टिः केनवियदुन्नयन् सम्प्रयेस्वराः स्वयंविराजमाना विश्वात्मपिणो वर्णाः पश्य
न्त्यादिप्रवर्तनप्राणनकल्पाः षट्जादिध्वनिविमर्शास्त एव सर्वत्रास्तुसचारित्वाद
स्वाप्नेयस्य ब्रह्मणः कीदृशस्य गोपतेः परादिवाक्प्रभोर्मरीचिचक्रस्वरस्यवात

श्री सां पं टी २

एवंशब्दार्थत्वेन नानालौकिकेतरशब्दतदर्थतत्सम्बन्धैर्विविक्ततयावर्तमानेस्थातं आदे
तद्वेविद्याभासात्मयत्परंज्योतिः प्राक्तंवीर्यंतेनचक्रमदीप्तिर्यस्यबाह्यस्यापिसूर्यस्य
ज्ञानशक्तिःपरस्यैषातपत्यादित्यविग्रहेत्यात्मानंनीत्वापरब्रह्मप्रतिबिम्बकल्पस्य
प्राणवद्व्याप्तिकोऽरुणः पूर्वमुदितस्त्रयीव्याप्तिकंमण्डलमितरविद्याव्याप्तिकेसं
दनेचकर्मभास्वद्गुणैःपदक्रमेदैदीप्यमानचरणविन्यासैर्वितिमिततमसोयेसम॰

भास्वद्गुणैःपदक्रमैर्विततमःसमस्तराश्मेर्विविधविद्यास्पन्दनमुन्नयत्विवनम

स्वव्याप्तिकाग्रप्रकाशैर्विघटयतु स्तरसैःपरब्रह्मणि १ ॥ न्निपति प्रथचविविविक्तवाच्य
वाचकात्मजगद्गुणैस्त्रिचक्रेणप्रस्तोद्गीथः प्राक्तंकुरोत्मेघोदीप्तोब्रह्मविस्फुरद्गजागा॰
स्वभावभूतब्रह्ममूलमायाण्डादित्रयीमण्डलेविश्वव्यापकंवेदनानादिधर्मस्यपरमात्मत्वं
बोधनेत्याम्नायनिरूक्तोऽप्नानाप्राणयात्मविद्यास्पन्दनंसर्वैर्विविधैर्माङ्गैर्ध्वनिभिरुन्नयत्विव
प्रथममुदितः किंकृत्वाभास्वतोवर्णानामकारादिमात्राणांपदानांबिन्द्वादिविश्रान्तीनां

एवं सामान्यव्याप्त्या परमार्कस्तत्त्वा देहस्थमध्यनाडीव्याप्त्यास्तीति तं परमादित्यमिति
परब्रह्मस्वरूपमेव देहस्थमध्यनाडीगतप्राणब्रह्मनिविष्टमाद्यं विश्वचिद्रश्मिविभूतं स
पदि प्रपद्ये अभिसंख्यवयानेन समाविशामि तं कमित्याह ओमिति शब्दः स्फोटीकृ॰
तात्र्शेषशब्दानामनाहतरूपो महाप्रणवः प्रतिप्राणि सर्वभूतेषु नियतमविच्छिन्नत्वेन
ओमित्यं नर्नदतीति नियतं यः प्रतिप्राणि शब्दो वाणीरूपस्ताव्यक्तस्सर्वति पराशब्दतत्त्वं
गर्भी प्राणापानौ वहति च समो यो मिथो यामस्तकौ देहस्थं तं सपदि परमादि
वाहेनानन्तं नर्नदति परा त्यमाद्यं प्रपद्ये २ ॥ वागात्मस्वरूपं विमर्शात्मस्थितः य
स्माश्च शब्दतन्मात्रगर्भी प्रासूचितक्रमादितां न शब्दसामान्यमात्राविभागज्योतिर्म
यी परा हृतीया वाणी पश्यन्ती प्रसरन्ती मिथ्येति यश्च मिथो यामस्तकावन्योन्यकवलं
न परौ समानभूमिकारूपौ प्राणापानौ वहति उदानवह्न्यात्मनि ज महाज्योतिर्मयो
करोति २ एवं महाव्याप्त्या सत्त्वव्याप्त्या चानवच्छिन्नमध्यधामस्थचिदर्कं तत्त्वाप्र

॥ ४

स्तानां वेद्यैकरूपतया शावप्रायाणामण्डानां देहप्राणादिपिण्डानामयमनुप्राणको मार्त्तण्ड
श्मिज्ञानुस्तमेकमद्वितीयमपि प्रपंचव्याप्या सकलानां प्रमातॄणां करणानि सकलानि च
त्रयोदशकरणानि तेषां साधारणमनुप्राणमविभिन्नमाश्रयं प्रपद्ये यस्त्वगाद्यहंकारेत
स्वीकृतास्त्रयोदशेंद्रियमूर्त्तिस्तत्रांतरहंकारात्मवेदकयादृककरूपो बहिस्त्वाध्यवसायादि
व्यापारो बुद्ध्यादिकरणद्वादशात्मकयाहस्यरूपं जगद्ग्रासमयं तिष्ठतीति स्थूलदृशार्थः बहु
यस्त्वान्तः श्रवणत्वग्नासाघ्राणपाणिपंक्तिवाणीपायूपस्थाख्यैरपि मनोबुद्ध्यहं
कारमूर्त्तिः तिष्ठत्यनवच्छिन्नबहिरपि जगद्ग्रासयन्द्वादशात्मा मार्त्तण्डं तं सकलकरणाधार
स्वरूपशान्तत्वदृष्टीन सर्वेंद्रियमूर्त्तिमेकं प्रपद्ये २ ॥ रपियः स्वाभादिमरीचिचक्रचित्रसंचार
चान्तर्यो द्वादशात्मैकचिदर्कोऽन्तर्बहिश्च जगत्कालानलादिव्योमकलां तं विश्वं भासयंस्तुर्य ३
यामात्मनि जमाचक्रमयत्वमापाद्य यत्सर्वकरणत्याधारतायातिजोज्ज्वलन्तज्वलि
तान्याश्रित्य स्थितस्तं प्रकर्षेण प्रपद्ये निर्वुन्याने सात्त्वान्कुर्वंतिष्ठ्यतो स्मीत्यर्थः ३ ॥

प्रपंचव्याख्यातिखिलेंद्रियार्थावेस्वनेपि भगवति प्रकाशविमर्शपरमार्थेन तद्विमर्शप्रसरम०
णीं वाणीं स्तौति ॥ अविभागात्तु पश्यन्ती सर्वतः संहृतक्रमा स्वरूपज्योतिरेवान्तः सूक्ष्मा
वागनपायिनी केवलं बुद्ध्युपादाना क्रमरूपानुपातिनी प्राणवृत्तिमतिक्रम्य मध्यमा०
वाक्प्रवर्तते स्थानेषु विहते वायौ कृतवर्णपरिग्रहा वैखरी वाक्प्रयोक्तृणां प्राणवृत्ति
निबंधनेति वाक्त्रयस्य लक्षणं तत्राविभागात्तु पश्यन्तीत्यादिना लक्षितां प्रथममादौ

यासामित्रावरुणसदनादुच्चरंती त्रिषष्टिं वर्णानत्र प्रकटकरणैः प्राणसंगप्र

बुद्धां उन्मिषितां तां स्वरूपज्योतीरू स्तौति ॥ पश्यन्त्यवस्थानंतरं मुक्तामेव बुद्धिसंस्थां
बुद्ध्याख्यां संप्राप्तां केवलं बुद्ध्युपादानेत्यादिना लक्षितां मध्यमभवनान्मध्यमां तामेव वद
नेकरणेषु जिह्वामूलजिह्वामध्यादिषु विघट्टां निर्मलां स्थानेषु विहते वायौ कृतवर्णप०
रिग्रहा वैखरीत्यादिना लक्षितां विविधवैशरीरे भवनान्सदारब्धां च वाचं प्रपन्नोस्मि कां०
तामित्याह यासामित्रावरुणसदनादच्चघोषमयात्पराङ्मुखा प्रयातानन्मध्यमथा[illegible]

ऽकारादीन्त्रिषष्टिंवर्णानुच्चरंती यास्तचित्क्रमतयाभेदाभ्यांभेदेनचविमृशंतीकेनोच्चरं
ती प्रकटैरंतर्मुखीभावेनाभिन्नस्फुटप्रकाशैकरूपमात्मैः करणैः सर्वेंद्रियैः कीदृशान्वर्णा
न्प्राणसंगात्स्थूलतानुद्भूतान् नचवित्र्योतिषिरूपणीभूतचित्स्वरूपप्राणसंगान्मध्यमायां
स्थूलप्राणसंगाद्वैखर्यांवर्णाजायंते तेचत्रिषष्टिसंख्या यथा अइउऋवर्णाश्चत्वारोह्रस्व
दीर्घप्लुतभेदाद्द्वादश लृकारस्यदीर्घोनास्तिह्रस्वप्लुतभेदात्सद्विविधः संध्यक्षराणांह्र

नांपश्यंतीप्रथममुदितांमध्यमांबुद्धिसंस्था

स्वाभावात्संतीति दीर्घ प्लुतभेदादष्टाविति
द्वाविंशतिः स्वराः कादयोमान्ताः पंचविंशतिस्पर्शाः अंतस्थादिश्चत्वारः ऊष्मा
णः शषसहाश्चत्वारः कुंखुंगुंघुंयमाश्चत्वारः अनुस्वारविसर्गजिह्वामूलीयोपध्मानी
या अंअः ᳵक ᳶप इतिचत्वारः ६३ यथोक्तम् स्वराद्वाविंशतिश्चैव स्पर्शा
नांपञ्चविंशतिः ॥ ॥ ॥ ॥

यादयः शादयश्चाष्टौ चत्वारश्चयमास्मृताः अनुस्वारो विसर्गश्च ःक ःपाविति पराश्च ।
यौ तपनेगादिनावर्णा द्विपञ्चाशद्विंदुमूर्तिभिः मित्रः सूर्योंतरशेषबंधेन शोषकारित्वा
दग्निः वरुणो ह्लादाप्यायकारित्वात्सोमः वर्णानंतःप्रकटकरणैः प्राणसंगात्समस्ता
ने इतिपाठांतरे यापरावाक्शक्तिर्मित्रावरुणमदनाड्यवंती प्रमाणप्रमेयात्मक

वाचंवन्दे करणविशदां वैखरीं च प्रपद्ये ४

सूर्यचंद्राश्रयणात्प्रकाश

हर्षस्यंती सर्वौन्नीर्णीनिजंयामप्रमातृरूपं प्रयन्त्यास्ति सैवांतःप्रकटैरन्तैरेव स्फुटै ः
रिंद्रियैर्कृत्वाद्विपञ्चाशद्वर्णात्मकाणसंगाद्धेतोः प्रसृतेजयन्तीत्यन्वयः इन्द्रियाणां रूपा
नुपलब्ध्यान्तमेयत्वाद्वहिः स्फुटत्वाभावेनांतःप्रकटीभावः पन द्विधियेयपत्ते नु
वाद्यविधेयभावउश्चरप्रसृतोः ४ एवं वाक्समांतेस्तत्त्वामध्यमां मेवेमत्समर्थयते

परमादित्यस्यचिद्भानोर्व्व्योमनाडीरूपायाःसौदित्यामूर्त्तिःसमुच्छ्रिताकृतिः सास्माकंप्रसन्ना
प्रशमितप्राणादिकालग्रासनप्रवेष्टनाचिदानंदघनतयास्फुरंत्यस्तु कीदृशीसायाकू
र्ध्वमध्यस्थितान्यनन्तनूतनतत्त्वान्यनाडीनादिकालाग्रसनतर्भुवनेष्वानानाभुवनानिदे
देवदिक्षांतरामध्येसन्निविष्टाव्याप्याव्यवस्थिता तथानानानाडीनांचक्रादिरोम॰
कूर्मीपःस्थानन्तभुवनान्तंतरामन्निविष्टानानानाडिप्रसवगह्वनासर्वभूतां
तरस्था प्राणापानग्रसननिवर्तनैःप्राप्येनव्योमनाडीसानःस्थितामवनपरमादि
त्यमूर्त्तिप्रसन्ना ५
वैश्वाणोत्तर्षिताणोप्रसवेनस्फा रणेनगह्वनासर्वैर्दुष्प्रापासर्वेषां
भूतानांस्थावरादिदेवयोनिभेदानांनानामंतरस्थादेहमध्येवर्त्तमानायतस्तोत्कयुक्त्याग ५
ह्वनानपेवकश्चिदेवप्राणायामयोः सर्वदेहवाह्यप्रसरप्रवेशयोर्ग्रसननिवर्तनैर्भ
द्वाणप्रगल्भैःप्राप्यतेसमाविश्यते ५ ॥ ५ ॥

किंच ब्रह्मणो ब्रह्मबिलावरणनिविष्टस्याण्डंगर्भीकृतभूमण्डलमायाण्डप्रपंचवेशत्माण्डं-
तेननव्यवहिता अपितत्समंततः क्रोडीकारी पंथाः प्रसरमार्गो यस्याः तथाऽतिशीतः
सोमोऽमृतस्रावद्भिरियंतद्धेतुराह्लादहेतानंदस्यन्दिवाक्यैनैवंरूपापि तत्समरसीभूता
शीघ्रामात्मा तथानन्दकान्दिवं रात्रिंदिवं यो गमो भ्रमणं तेन नमिता न प्रमेयभावं तथा

न ब्रह्माण्डव्यवहितपथा नातिशीतोऽसुरूपा
नोवानन्दकान्दिवगमभिता तापनीया पराङ्कः

मानतत्त्वतीतथाऽतापनीपरमाह्लादप्रदा अपगतो राहुराश्लादनं प्रयानः सूत्यप्र-
मामायस्यासातथा किंच रवेश्चिद्रानोर्मण्डलेरश्मिपरिवेशो राजते दीप्यते बाह्या
कंभूतितु ब्रह्माण्डव्यवहिता स्वर्लोकान्तमात्रावभासिका शिशिरयीष्मादि
वतिशीतोऽसुरूपाहतिशेष्मनी संतापकराराहुभिभूता चेति व्यतिरेकध्वनिः

सा॰पं
टी
६

6

वैकुण्ठस्य विष्णोर्मूर्त्तिर्विग्रहस्तु परमा सापि च बलिवंचनावसरे ब्रह्माण्डभाण्डं नभसि निरुद्ध
मार्गा नकेनचित् तथा नातिशीतो स्वरूपा प्रकाशा ह्लाददा भक्तानामित्यर्थः तत्कृत
दिवगमनाद्दोरात्रिपरिभ्रमणेन नमिता देवादिभिर्नियंत्रयापरिच्छिन्नेत्यर्थः ताप

वैकुण्ठीया तनुर्विवस्वेराज
न्मण्डलस्था सा नः श्वेताभ
वतु परमादित्यमूर्त्तिप्रसन्ना
६

नीमहाप्रतापवती अपगतराहु रपक्रान्त रविमण्डलाचेति श्लेषः एवमत्रोप ६
मा श्लेषो व्यतिरेकध्वनिना संसृष्टः ६ अथ युगपदन्तर्बहिश्चार्कमूर्त्तिर्भाति ॥

नच्चागुरुवचनेन श्रीह्रींसंयोगमर्गाद्रलेमुक्तये समावेशात्मजीवन्मुक्त्यर्थं प्रपन्नोस्मि कीदृशं शंभुं तस्थिरु
विहृत्यैराद्योन्मेषात्मयोगीन्द्रैर्वलभ्यं बहिश्चान्तर्ज्ञानमहापरिमाणं यत्र सृष्टिस्थितिसंहारका
रिवृजः मतनमोनिविष्टब्रह्मविष्णुरुद्राभिधाकारोकारमकाराख्येह्रस्वदीर्घप्लुतरूपवर्ण
त्रयात्मत्रिगुणवपुषि प्रणवे विश्ववेद्याविभागवेदनात्म बिंदुरिति तदुपलक्षितोन्मना०

यत्तद्रूपं त्रिगुणवपुषि ब्रह्म तद्बिन्दुरूपं
योगीन्द्राणां यदपि परमं भाति निर्वाण
मार्गः

न्ताप्रमेयपरिपाटीरूपं यस्मान्तादवब्रह्म बृहद्बृंहकं च षणाकं तेजस्त्राकृपन्समस्तत्कृष्टतया
वस्थितं यच्च परमसामान्यं योगीन्द्राणामितयो यतिशालीपरतत्वैकभाजां निर्वाण०
मार्गो जीवन्मुक्त्युपायो भाति स्वप्रकाशतया स्फुरति तथ्याः प्राङ् निर्णीतायाश्च०

सा०
पं० टी
८

यावस्थाश्रयः प्रकर्षेणानूयते उत्कृष्टतयाविमृश्यतेपरंपारमेश्वरस्वरूपंयेनेतिकृत्वाप्रणव
इत्येतन्नामयत् बाह्येप्यर्कमण्डलेनवयोजनसाहस्रेणविग्रहोर्कस्यमण्डलत्रिगुणमिति
श्रीस्वच्छन्दादिनिरूपितनीत्या यत्रबिन्दुरूपमितिमितवह्निलोकाकारेब्रह्ममयेनदसा०

त्रय्याधारःप्रणवइतियन्मण्डले
वाग्ररूपमेरन्तःसूक्ष्मोबहिरपिम
हन्मुक्तयेहंप्रपद्ये ८ ॥

मान्यंबिम्बमारूढेन अयोगिनोनिर्वाणमार्गस्तेषांस्व ८
र्यमण्डलभेदनस्यश्रवणान्नथावक्ष्यमाणदृशासामर्ग्यजुस्मयमण्डलाकृतित्वात्त्रय्या
धारः प्रकर्षेणानूयमानत्वात्प्रणवोविम्बशरीरत्वाच्चप्रणवः ८ ॥ राम

चिद्भानोर्मण्डलस्थं मध्यायामनिविष्टं तन्परमानन्दरूपमनल्पममस्तं प्रपद्ये समाश्रयेयत्रास्ते
सोमः सर्वोमेयवर्गः स्तुत्यादिभिः सर्वप्रमातृभिः प्रतिदिनंकलायासमयुक्त्यापीयमानत्वात्क्षीण
क्षीणः सन्पुनः पुनः प्रविशति हृद्विश्रान्त्यनन्तरं निमज्जति यत एवमण्डलाद्भूयोपि वर्धतेऽभि
व्यज्यते मेयरूपश्चन्द्रः यस्मिंश्च वेदाः सर्वशास्त्राणि मधुनि माक्षिके सरघानां मधुकराणामा

यस्मिन्सोमः स्तुत्यपिन्नैरन्त्र्यं पीयमानः क्षीणः क्षीणः प्रविशति यतो वर्धते चा
पि भूयः यस्मिन्वेदा मधुनि सरघाकारवज्जातिचाये तच्चिद्भानोरस्तनमभितं मण्ड
लस्थं प्रपद्ये ८ ॥

कारइवाग्रेभान्ति पुरः स्फुरन्ति यथा सरघामाक्षिकं सिञ्चन्ति
ग्रपरिहृत्या सोल्लासमासते तथा सर्वे वेदा वाक्यैकवाक्यतया परादृष्ट्यास्तनमात्मस्पृश्य
भ्राजन्ते बाह्येपि सोमः शुक्लपक्षेषु पितृदेवनरयज्ञकलापंचदशकोमावस्यायां स्व
यं मण्डले प्रविश्य वर्धते वेदाश्चार्कज्योतिर्लग्नास्सते ॥ ८ ॥

स्ता
पं॰टी
८
8

योऽस्ययस्मादुत्कृष्टःसतस्मादूर्ध्वमिष्यते इति स्थित्या ऊर्ध्वो विश्वोत्कृष्टा परमयःप्रभायस्या॰
तएवसतोविद्यमानानां अशेषाणांभावःसत्त्वंमहाप्रकाशात्मरूपंतदेवतत्त्वपरमार्थः ततः
स्वप्रकाशमानतयाप्रकाशात्मन्येवविश्वस्यमग्नत्वात्प्रकाशो विश्वालोकः सएवरश्मिश्चि
त्रातुर्जयति येनैन्द्रीमाशांप्राच्योन्मेषदर्शंपृथुकवपुषायोगिनामप्यलक्ष्यत्वमप्राप्तसंस्पन्दोन्मे॰

ऐन्द्रीमाशांपृथुकवपुषापूरयित्वाक्रमेण का
न्तासप्तप्रकटदृशिणायेनपादेनलोकाः ॥

तांपूरयित्वाऽनुन्मिषितप्राणादिसंकोचचित्त्वायान्येनोल्लसितांकृत्वाशिवादिसकलान्तो
ताःशक्तिमन्तःप्रकीर्तिता इति श्रीपूर्वादिदृष्टनीत्या शिवमन्त्रमहेश्वरमन्त्रेश्वरमन्त्रविज्ञाना
कलप्रलयाकलसकलाख्याः क्रमात्क्रमंप्राणीयत्रुटिस्थानिजशक्तिसहिताःसप्तलोकाः
पादोऽस्यविश्वाभूतानि इति स्थित्या पादेननिजोन्मेषमात्रेणाक्रान्ताः ॥ क्रोडी॰ ८

कृतमत्र्योतिर्मयीकृताः कीदृशेन प्रकटः स्वात्मभासा रूपादिविषयहरणोद्यतयमस्तत्त्वादिशा
क्रमेणायस्य यद्दर्शनकृतो मुक्तात्मस्वरूपः शान्तदशोऽतिनिःसंख्याशक्तिरात्मेति सूत्रार्थः
कथंभूतं कान्ताश्रितमात्मतत्त्वनात्मप्रतीत्यात्मज्ञाने विगलितबलिव्यक्तिर्यस्य तादृक्पाताल
लीने निःशेषप्रशमितेन कृत्वा बाह्येनाप्यकेणासमस्तरूढेनैव द्वीदिशं सत्त्वस्वरूपेणाशुर्यम्

कृत्वार्थान्ते विगलितबलिव्यक्तिपाताललीने
विश्वालोकः सजयति रविः सत्वमेवोर्ध्वरश्मिः ५

णादिलोकाः पादेन मरीचिभिर्ध्वान्तं ध्वंसयित्वा क्रमेणाक्रान्ताः प्रकटहरिणा च नारायणेन
विगलिता बलस्याविदानवेन्द्रस्य व्यक्तिर्यत्र तद्ध्वान्ते दानवकुलं पाताललीनं कृत्वा भूरादि
सप्तलोकाः पादेन चरणविन्याससक्रमेणाक्रान्ताः किं कृत्वा पृथक्त्वपुषा बालवामनशा
रीरेण चेन्द्रदिगापूरणं कृत्वा सोऽपि विश्वालोकः सत्वप्रधानश्चेति यत्र श्लेषालंकारश्चोपमा

सा
पं·टी
५
9

ब्रह्मणा प्रजापतिना वेदेषु प्रणवमुखवर्मोंकारोऽग्रपूर्वं तदित्यादिगायत्र्याः सवितुर्विप्रप्र
सूतिहेतोश्चिदादित्यस्य यत्किमपीत्यसामान्यं भर्ग इत्याख्यायस्य तत्त्वं सर्वोत्कृष्टं यथा
मपरस्फुरत्तात्मशाक्तं तेजो बाह्यसूर्यसोमवह्न्यादिक्रोडीकारित्वाद्धाम मां भैरवेऽपणमनुग्र
हकारितउक्तं तत्प्रपद्ये समाविशामि किं कृत्वा ब्रह्मणोक्तं किं कृत्वा च प्रपद्ये प्रथममा

ध्यात्वा ब्रह्म प्रथममतनुः प्राणमूलेन दत्तं २
छ्रुचान्तः प्रणवमुखवेद्याहृतीः सम्यगुक्ता

है शातनुशरीरं श्रीभर्गशिखादिष्टनीत्याकारपरामर्शात्मवीरेश्वराख्यं च ब्रह्म हृद
हृत्कं च परं धामं प्राणमूले अप्राणाद्यस्फुरत्तायामित्रिधात्वा विचिन्त्यानन्तरं
नन्तमिति नादाख्यं परविमर्शात्मान्तरिन्त्रम्यरूपप्राणितकल्पतयास्थितं दृष्ट्वा
स्वात्मतया ॥

साक्षात्कृत्य तत्त्वादामर्शिनीनुप्रवेशनावष्टंभबलोन्मिषत्प्रणवोच्चारश्शर्वं तथा भूः स्वाहा भुवः स्वा
हा स्वः स्वाहा भूर्भुवः स्वः स्वाहेति च मंत्ररूपाः समग्रमेयमानमातॄणाम संस्काराणां पर
ब्रह्ममयतामर्शिनी व्याहृतीस्तत्तत्स्वः समग्रमिति तंतरामर्शावष्टम्भाशैथिल्येनोच्चार्य

यत्तद्देवं दितिसवितुर्ब्रह्मणोऽग्रे वरेण्यं
तद्भर्गाख्यं किमपि परमं धाम गर्भे प्रप
द्ये १० ॥

अथ च सर्वव्यवहारा स्तथा जप इति श्रीशिवसू
त्रादिष्टनीत्या तदभेदामर्शप्रधानेन तथा परशाक्तरसज्ञाविता स्समस्तास्य शाक्तया मैकात्म्यवशा
स्त्रादिनष्टाम्भवधामावष्टम्भबलेन स्फुरत्या तदशामपि तदभेदेन संप्रोल्लितां विधायेत्यर्थः
धामगर्भमित्यत्र धामशब्दस्तत्त्वेणाद्विरुक्तः तथा प्रणवमुरवरमिति १० ॥

स्त
पं॰टी
१०
10

त्वां स्तुतिभिः स्तोष्यामीति स्तोतृस्तुत्यस्तुतिकल्पनात्मा यो ऽयं भेदग्रहः एष एव चिद्द्वयप्रथनात्मा
ऽविद्या तथापि तस्या अविद्यायाः स्तुतेरामतिशयेन विनाशनाय निःशेषोन्मूलनाय युक्तौ नित्य
मनवच्छिन्नं त्वां स्तोष्येव देहादिप्रमातृभावनिमज्जनेन सर्वोत्कृष्टतया स्थितं परमेश्वरं स्तोष्यामि न तु
ग्रमपुरासीनस्त्रासेनामेव च चिदर्कं स्तौमि न तु परिमितां कांचन देवतां कीदृशं त्वां स्थूले

त्वां स्तोष्यामि स्तुतिभिरिति मे यस्त्वभेदग्रहोऽयं सैवाविद्याः तदपि हन्तरां तद्यदास्याय यु
क्तः स्तोष्ये वाहं त्रिविधमुदितं स्थूलसूक्ष्मपरं वा विशेषणाय: पर इति तुर्यैणीयते स्वरं

वाहं प्राणार्करूपं सूक्ष्मं मध्यनाडिगं त्वविद्या ११ ॥ न प्राणशब्दरूपं परं चानवच्छिन्न
विश्वात्मचिदानन्दघनमुदितमिति शाक्तनवाक्यमावर्णितं नैककमेव नित्योदितं च वाण
द्वयस्यार्थे युक्तं चैतत् यतो बुधैस्तत्त्वज्ञैः विश्वविशेषणाय: पर इत्युक्तं स्तोतृस्तुत्यादिवि १०
भागकल्पनात्माविद्या यासमस्ताविद्याबीजदेहादिप्रमातृताभिमानप्रशमनेन चिदान
न्दघनपरमार्कोत्कर्षपरामर्शात्मा स्तुतिः परमसमावेशप्रदेत्यर्थः ॥ स्तोष्ये वस्तुत्रिप्रपंच

देपरमादित्यन तस्मैतस्मै इतिपरसूक्ष्मस्थूलरूपायविश्वात्मनेतन्मयं नित्योदितायनित्यंनमः सर्वकाले
देहादिप्रह्वतयापरामृशंस्तमेवसमाविशामीत्यर्थः कीदृशायतस्मैयोनाद्यंतो देशकालाद्यनव
च्छिन्नः अतएवाकारादिवर्जितः अतःसत्वादिगुणास्पृष्टः अणोरप्यंतसूक्ष्मतयायोगिदृशामपिपरमा
णोरप्यणीयान्नितरांसूक्ष्मोनकस्यापिवेद्यः अपितुस्वप्रकाशचिदेकरूपानंतदेशतःसंकुचितःप
रमाणोः सूक्ष्मस्यावेद्यत्वान्महीयान्व्यापकः अतश्चविश्वक्रोडीकारत्वाद्विश्वाकारः सार्वज्ञादिगु

योनाद्यंतोप्यनंतत्वगुणोणोरणीयान्महीयान्विश्वाकारःसगुणइतिवाकल्पनाकल्पितां
गः नानाभूतप्रकृतिविकृतीर्दर्शयन्भातियोवानतस्मैतस्मैभवतुपरमादित्यनित्यंनमस्ते

॥१२॥

णयोगात्सगुणः इत्येवंप्रकारतयाकल्पनयाकलितानिपृथक्पृथगुल्लिखितान्यंगानितन्मू
र्तिरूपाण्यवयवाभागायस्यतादृक्चेत्यनयोमयावच्छिन्नवस्तुविषयशब्दविकल्पासंस्पृष्ट
परमेकस्वरूपमनवच्छिन्नमितिस्थनयति नानाभूतानिविचित्राः स्थावरादिब्रह्मांडांताः
प्राणिनस्तस्थानेषांप्रकृतीर्मायाप्रधानमूलकारणानादिकरणानिविकृतीः कलाबुद्धिदेहा
दिकान्दर्शयन्स्वात्मभातिसंकुचितसर्वावभासकतयावायःस्फुरतीत्यर्थः ॥ १२ ॥

स्त
पं॰टी
११

यस्मात्त्वत्तो भारतीपश्यंत्यादिवाक् ज्ञानगर्भा त्वामाभासमंवित्यथानाप्रसरति तस्मैते तुभ्यं नमः इ
ति वचोमात्रमेव न त्वतिरिक्तं स्तुतिवाक्यादिविशिष्टः ज्ञानस्य सर्ववाक्प्रसरहेतोरनवच्छिन्न
स्य विभिन्नस्तुतिवाग्भिः स्तोतुमशक्यत्वात् नमः शब्देन तु देहादिप्रह्वतानान्तरीयकत्वं

तत्त्वाख्याने यतिमुनिजना नेति नेति ब्रुवन्तः श्रान्ताः सम्यक्त्वमि
ति न च तैरीदृशो वक्ति योऽर्थः तस्मात्तुभ्यं नम इति वचोमात्रमेवास्मि
वश्मि प्रायो यस्मात्प्रसरति तरां भारती ज्ञानगर्भा ॥ १२ ॥

विद्वत्कर्षपरामर्शनस्य कर्तुमशक्यत्वात् युक्तं चैतत् यस्मात्त्वनयस्तु यतिवद्विषयेण तत्त्वग ११
ख्याने श्रान्तैर्न महान्त इत्स्वं न दीर्घेणेत्यादि ब्रुवंतः श्रान्ताः क्लिष्टा न च तैस्त्वमित्येवं वि
योऽसीत्येतादृशो वा पतत्त्वं लोवे ति सम्यक् शक्तो वागगोचरत्वादेवेत्यर्थः १२ ॥

देपरमादित्यनसमैतेतभंनमः यंब्रह्यावरादिदेवयोन्यंनानांरूढ्रदेहेब्रज्ञानांच सर्वेषांसर्वांगे
षुभवोव्यापकः सकलवपुषामंतरेमितयाहकात्मनिस्वरूपोयोनरात्मापरमानंदत्वादा॰
त्माचैवांनरात्माचेति स्वच्छंदादिष्टपुर्यष्टकप्रमातानिष्टन्वबस्थास्तुरपियुक्त्यायोगेनसूत्रै
र्नेहषष्पसेयष्याकाष्टेग्निस्तिष्टन्नपियुक्तिसूत्रैरवर्णाणिमथ्यमानादिशौनेहषपनेतत्काष्टलवी॰

सर्वांगीनः सकलवपुषामंतरेयोंनरात्मातिष्टन्काष्टेदहनइवनोहषष्पसेयुक्तिसूत्रैः य
त्रप्राणारणिषुनियतैर्मथ्यमानाहसद्भिः दृश्यंज्योतिर्भवसिपरमादित्यनसमैनमस्ते १८

कारिज्वलद्रूपनयानोपलभ्यतेयत्रत्वंप्राणारणिषुसर्ववाहमार्गोदयविश्रांतिपदेषुसद्भिर्योगिभि
र्नियतैरभियुक्तैर्मथ्यमानाहत् ऊर्ध्वशक्तिनिपातनात्प्रथःशक्तिनिकुंचनात् रुद्रशक्तिसमावेशोयो
जानातिसपंडित इत्याम्नायादिष्टयुक्त्यानवरतान्मोलयतः प्रशमितमरुद्व्याप्तिकास्वदृश्यंज्योति
र्भवसिस्वप्रकाशचिद्रूपेस्फुरसि अत्रपर्यायेणप्राणापानानंनधीयरारणिरूपोयोगियत्नोमंथनं॰ २८ प.टि

स्ता
पं॰टी
१२
12

देशोपमेचिन्मरीचिचक्रेस्फुरभवानेकोद्वितीयः स्तोत्रादिस्त्रिरूपतयाक्रीडनिस्तवस्वातंत्र्यात्तद्रूपत
यास्फुरति यथोक्तंमयैवभेदवादानुकरणात्स्तोत्रे स्तुत्यःस्तोतास्तुतिरितियदपिविभिन्नंनाकिं
चिदस्तीदृ सुप्रकाशितयायदिस्वरूपविद्रूपतयाभवत्येतदिति - - - - - - - - - त्कल्पमेवयतस्त
तोद्वैमितिसंकोचप्रधानेमायाप्रमातात्वत्स्तोत्रकरणोऽस्वतंत्रस्त्वमेवचिदानंदात्मानेस्तौमिनः

स्तोतास्तुत्यःस्तुतिरितिभवान्कर्तृकर्मक्रियात्मा क्रीडत्येकस्त्वमनुविविधावस्थत
त्रस्तनोदृ यद्भावशिवप्रणवस्तुभंगोपतेनश्रुतयो त्वत्तोऽन्यत्किमिवजगतो
विद्यतेयन्नरचास्यात् २५

त्वदृतामात्यःकश्चिदित्यर्थः यच्चकिंचिच्चिदात्मैवादृ प्रणय
स्वभंगप्रार्थनास्तदस्वेदविशमनन्तसर्वंतत्सर्वत्वस्वरूपमापर्मेवयतस्त्वात्त्विदात्मनोव्यतिरिक्तंजगतोकिं
किमिवविद्यतेनकिंचिदस्तियदिन्नतथापिकिंचित्कल्प्यतेतन्नरचामिथ्यास्यान्नैवंभवेत्
चिदात्मनोविनाकस्यचिदपिअचेतनादचेतितस्य संकल्पविकल्पविषयत्वस्यापिअयोगात्
गगनकुसुमतोपिनिकृष्टत्वात् इत्यत्युक्तिनस्तदभेदमात्रैवस्तुतिः प्रातीतिकक्रमेणात्तुयच्च

॥ २५ ॥ कृतिस्मयेकस्याचरणविकरस्याचिमेयस्येधि २९

ऐंद्रिकज्ञानवतां मायाप्रमातॄणामस्माकमिंद्रियागोचरो भावानचिंत्यत्वाज्ज्ञानविषयो न भवती
ति देहादिमितप्रमातॄणामज्ञानोन्मज्जनाच्चिदर्कभजनात्मभक्तियोगसमासादनीयत्वाद्भक्तमेव
प्रमात्रास्फारावेशमयात्मनप्राप्तयेऽस्मिन्नाश्रितः। उक्तं च विज्ञानभैरवे भक्त्युद्रेकाद्विरक्तस्य
याहृशी जायते मतिः। सा शक्तिः शांकरी नित्यं भावयेत्तां ततः शिव इति १९ हेऽर्कनतवभक्ति

ज्ञानेनान्तःकरणबहिर्नेविद्यतेः सद्धियानांतं चान्यैः सकरणगोचरत्वादचिंत्यः ध्याना
तीतत्वमिति न विना भक्तियोगेन गम्यस्तस्माद्भक्तिपारणामस्तनप्राप्तयेऽहं प्रपन्नः १९
हृद्देहेतिप्रपञ्चमनुदिनाध्यानमःसंश्रितानां समस्तोद्रेकान्मदनुचरजः कर्मयोगक्रमेण

प्रपन्नानां समाश्रितानां शमितोऽशांतरागादिकलंकानां निर्वाणाय मोक्षाय व्रजतीति जीवच्छिवत्वा
भिव्यक्त्यै यद्वटेन त्रयी यथा सा पिहितकाम्यं कर्म परिहृत्यानुष्ठीयमाना त्वयं तद्विदामपवर्गहे
तुः तथा चैषा प्रपञ्चमनुदिना सम्यक्संनिषिन्नमाज्ञा ह्लादप्रकाशानन्दात्म हृद्ध्वंतमस्तदभेदख्या
तिरूपमाणवं मलं संश्रितानां भक्तिभाजां हन्ति नाशयति तदनु सत्त्वस्य प्रकाशस्योद्रेकात्त्व

सा
पं-टी
१३

13

कर्षान्तकर्मयोगक्रमेणास्वात्मदेवताविश्रान्तिफलशालीवकर्मानुष्ठानेनकार्ममलरूपंरजोहंति
तृष्णासुहृच्छुभ्रभक्त्याचरितशीलत्वेनस्वीकृता सत्वोभावः सत्वप्रकाशैकरूपत्वमेवप्रकाशमानेश
ंवत्प्रथयतितरां नत्तुपश्चवत्मायीयमलात्माभिन्नवेद्यप्रथाकृत् तयापित्वयेतनिष्ठानामीदृगे
व १७ नोभक्तिमाश्रित्यैवचिदेकस्यसर्वोपिपरममममस्तेपदेशाःकंथाममगच्छेयसमाविशेयम्

हृद्यसत्ताचप्रथयतितरांसत्वमेवप्रपन्नानिर्वाणायव्रजतिशमिनांतेर्केभक्तिस्त्वयीव १८
नामासाद्यश्रियमिवगृहेकामधेनुंप्रवासेध्वान्तेभातिंधृतिमिववनेयोजनेब्रह्मनाडिंना
वंचाम्भोनिधिमिवविषयग्राहसंसारसिन्धौगच्छेयंयेनपरमममृतंयत्नशीलेनचास्मै १८

यत् शैशिरग्रीष्मवार्ष्याकैथामवेलत्वात्पाच्छीतमुसंचनमभवति अपितुभेददाहप्रकाशाद्धा
दाद्यग्निशोमात्मकीदृग्गीतांगृहेश्रियमिवसम्पूर्णाभोगप्रदत्वात् प्रवासेकामधेनुमिववाञ्छि-
तमात्राभीष्टप्रदत्वात् ध्वान्तेतमसिभातिमिवसर्वोत्पथ्याद्देशत्वात् वनेधृतिमिवविश्रान्तिहेतु
त्वात् योजनेपथिशिवात्मैक्यावबोधब्रह्मनाडिंसुषुम्णांपरमोपायत्वात् विषमविषयापवर्गा

हे भगवन् अखिलस्य ग्राह्यस्य नीलसुखादेर्ग्राह्यरूपस्य अनंतरस्य च देहादेर्ग्राहकरूपस्य या-
वग्नीषोमौ सर्वग्राहकग्राह्यप्राणापानरूपप्रकाशनावस्थानहेतुत्वात्कारणं तौ प्रसिद्धत्वात्प्रविविक्ता-
त्मसर्गादानसमयेव स्वाभासनविमर्शात्मसूक्ष्मादौ नान्तिमिन ह्रासवृद्धिक्रमेण द्वादशषोड-
शकलाकलनपर्यायतो मयूखैः सूक्ष्मादिदेवात्मनिजमरीचिभिः सृजसि सुसृक्षुर्निर्मिमी-

अग्नीषोमावखिलजगतः कारणं तौ मयूखैः सर्गादाने सृजसि भगवन् ह्रासवृद्धिक्रमेण ।
तावेवान्तर्विषुवति समौ संहृतामात्मवह्नौ स्रावयन्संलयसि युगपन्मेयभक्तिभाजां ॥

१५

येनैवेव भक्तिभाजामंतर्विषुवति सम्यङ्नैयतात्मसमानसमकत्वयानेकमके समो सोम-
सूर्यकलान्योन्यसंहृताद्विमिश्रितो संतावात्मवह्नौ बुद्धाग्नौ ज्वद्धृतां मुक्तये मुक्ताय द्रावयि-
युगपदक्रमेण मयूखैर्द्रावयन्संलयसि विश्वात्मकध्यानव्याप्तिमाविष्टज्ञानक्रियात्मकपराग्नी-
षोमरूपत्वात्मनयोः समापादयसि १५ हे अर्क तेन च स्थूलत्वं विश्वव्यापकत्वं प्रकृत्यागहनत्वा-
त्केवलत्वयितं शाकं यस्मादनंतदिक्कालाकारैरनवच्छिन्नं सूक्ष्मत्वमपि वाने अणोर

श्री
सा.पं
टी
२४
14

णीयानित्येनद्याप्योनावृमरव्याकृतयुक्त्यापवप्रमाणात्मयत्तदपिसदसद्यात्मभावाद्याकाशा
वरूपत्वेनाऽप्रतीतेरचिंत्यं तदित्यमनाद्यनन्तत्वाद्विदितं त्वां कथमंतः स्वांते चिंतयामि न कथं
चित् तस्मात्त्वयि प्रणयिनि त्वत्प्रार्थनावहिते त्वयमेव प्रसीद प्रशमितदेहादिप्रमातृता
भिमानकालुष्यः प्रसन्नो भव २० युक्तिमपीत्यसामान्येव तदन्तादित्यन्तमुखत्वानवच्छिन्नप्रका
शात्मनि पदेशाद् नत्वामिति शास्त्रशब्दात्मकं सर्वं शब्दो हंसः प्रकीर्तित इति श्रीस्वच्छंदादिषु

सूक्ष्मत्वं ते प्रकृतिमहतं नैव लक्ष्यं प्रयत्नं सूक्ष्मत्वं वा तदपि सदसद्यात्मभावादचिंत्यं
ध्यायामीत्यं कथमविदितं त्वामनाद्यन्तमंतः तस्मादेकं प्रणयिनि मयि स्वात्मनेव प्रसी
द २० यत्तद्धेयं किमपि परमं शब्दतत्त्वं समन्तत् स्वान्तस्थं किं जिगमिषुशाने लीनमात्रा

नादतत्त्वमहत्त्वकरूपं परममिति सर्वो कलारवे ॥ स्फुटं यदुक्तं श्रीकालोत्तरे नादाख्यं
यत्परं बीजमिति वेद्यमिति स्वप्रकटस्वस्फुरणात्मकत्वादनपह्नवनीयं ननु विदितक्रियाक
मे यदुक्तं श्रीस्वच्छंदे यस्य रूपं शरीरं वा नास्ति वर्णाः क्रियास्तथा सकथं शद्व्यते सूक्ष्मो
ह्यग्राह्यो नित्यमव्ययमिति श्रीभर्गशिखायामपि नैष वर्णो न वा शब्दो न चायं वाकलात्मक २४

केवलः प[र]मानंदो वीरो नित्योदितो रविः मस्तमेति न चोदेति न शांतो न विकारवान् सर्वभूतांत
रचरो भा[स्वा]न्भर्ग इति स्मृतः इत्येतत्परब्रह्मात्मशक्तिसद्रूपं सद्युक्तिं जिगमिषति ओं तत्सदि
ति निर्दे[शो] ब्रह्मणस्त्रिविधः स्मृतः इति स्थित्या शब्दात्मब्रह्मप्रकाशरूपो जिघृक्षुत्वेनैषु
मात्रास्वि अकारोकारमकारादिमात्रारूपाः कलाविमर्शशक्तीः शनैः क्रमेणोल्लासितरू
हणाति इत्यंशशक्तिमच्चिदर्कावभासितशब्दब्रह्माभिन्नो प्रणववपुषोऽहंकारात्मनाऽव्यक्ते

अव्यक्तेन प्रणववपुषा बिंदुनादादिना सकृद्ब्रह्मोच्चरति करणाव्यंजितेनावाचकेने २१

न पश्यंती वा वैखर्यातेन रूपेण नत्वव्यक्तेन मध्यमादिभूमिकास्पृशा प्रणवः सर्ववेदेषु
इति स्थित्या क्रोडीकृताशेषवाच्यवाचकस्फारं शब्दब्रह्म उच्चरति स्वयं प्रवर्तते ननूच्चार्यते कोह
कविंदुनादाभ्यां समस्तवेद्याभेदवेदनसमस्तवाचकाभेदपरामर्शरूपाभ्यामुदिते सर्वोत्कृ
ष्टोर्ध्वगमनारूढे सति कथमुच्चरतीत्यत्रागमिकीं युक्तिं स्मारयति करणेनादिव्यकरणेन ब
यतेन तु जिह्वामूलमध्यादिनाव्यंजितेन प्रकटीकृतेन यदुक्तं श्रीस्वच्छंदे दिव्यं तु करणं कृत्वा

तत्त्वस्योच्चारणं कुर्वित्यादि यच्चैतच्छब्दब्रह्म तत्त्वशक्ति
स्वरूपामर्शी मुखेनैव तेवाचकं तत्स्वरूपामर्शकं २१

सा
पं॰टी
१५
15

हेभगवंश्चिदर्कोद्भः सर्वजनीनस्य प्राणादिनस्यसरणिस्थितिलयविधौ तेसम्बंधिनीसाकृतिः क्रोडीकृता
शेषस्पष्टादिस्त्रथारव्याशक्तिर्जन्मनेश्वरत्यर्थः कास्माविभ्याद प्रातर्हेड्डन्मेषात्मनि प्रभाते शुर्णीभूतप्रा
णापानवृत्तिः शिवशक्तिसंघट्टात्मायासंध्यानत्रेयः रूणकिरणाश्रनुन्मिषितवैचित्र्याद्दीप्ताः शा
शेरादयश्चतत्त्वादिप्रकाशास्तान्भजते यदेतत्पवराजसंविश्वराजातेविश्वप्रसराः स्तत्रणाव ऋग्रू
यंयश्चपरधामदर्शनात्मस्तुतिक्रयश्चमध्यमध्यधान्निरुपयजुश्चिह्हेवताप्रजात्मक्रियाशक्तिप्रधाने

प्रातः संध्यारुणकिरणभास्वत्त्रयं राजसं यन्मध्ये चापि ज्वलदिव यजुः शुक्लभासात्त्विकं वा

हैतेन्धनशोषाज्ज्वलद्दिवाकराद्दात्मसोमध्याशुन्मज्जनात् शुक्लाभाः प्रमात्मभाः स्वरूपेसात्त्विकं
च सत्ताभावः सत्त्वं प्रकाशमानत्वेनस्पदं सम्पादकं स्वप्रकाशावेशेनविश्वप्रकाशकमित्यर्थः
सायं पूर्वं स्वसर्ये सम्मिलत्किरणांगलितप्राणादिसंस्कारत्वयात्यशांतसितेनोज्ज्वलितमरीचिप्रच १५
यमतत्त्वानिः संस्कारद्वैताद्वैतकवलनात्मदर्पेत्वयैवतमोवस्तुविश्रांत्यैकरसत्वात्साम एत
त्रिविधं सूक्ष्मस्थूलपररूपं यत्प्राणिसि शतवाक्कृतिस्त्रयीव ऋग्यजुः सामनीव

तथाहि शान्तर्कादेवशास्त्राणि प्रधानान्यृग्वेदव्याप्तिः सर्वकर्मानुष्ठानात्मा यजुर्वेदोदयः सांयंवि
श्रान्तिहृतगीतिप्रधाना सामवेदप्रधानमेनेति प्रतिदिनेस्थितिः २२ तलादीनि पातालानि तन्त्रादीन्या
उदयः ब्रह्माद्या मुनयः महेन्द्राद्याः पर्वताः जम्ब्वादीनि पातालानि भूराद्या लोकाः मोहमद
क्षुद्गर्भक्षविषादः क्रोधएवच भयंचहर्षणंचैवदेहेसमाश्रयः स्मृताइत्युक्ता आश्रयः यवादीनि
वीजानि गायत्र्यादीनिच्छन्दांसि भूताः प्राणापानादयः मर्शित्वात् ईश्वरविश्वप्रपंचरूपायेषट्ज्ञानाद्याः
येपातालादयः मुनिनगद्वीपलोकादिवीजच्छन्दोभूतस्वरूपमुखेनदृताः समाप्तिं प्रपन्नाः ये
तेकान्सनिरवयवत्वाभावमात्रापि परिहृतेतेषामेवसत्त्वरजोगुणकलावर्जितेयत्त्वेनये २२
समस्त्वरारत्नमुखेषुयेषांतेतन्मुखाः तानेवार्थानन्देतोद्धनेतः समस्तमयोमनोबुद्धिबुद्धीन्द्रियाः
त्मानोध्यायस्पतातद्रूपतांयेप्रपन्नाः येवनिरवयवावा कस्पृणतीतस्पाभावः सत्त्वामात्रापि परिहृ
मथ्यपामोतिमिथत्वपापेन्यामशीपारमाशितमतस्थकाम्यविद्याबुद्धाये प्रपन्नाः उभयवितेनाम
वानस्संचिदर्कपरब्रह्मरूपयांतिवेदकच्यमामुवंतिकीदृशोंवामुरेः षट्ज्ञाद्येगुणैः सत्वादिभिः कलाभि
रकाराद्याभिर्वर्जिताः निरूपाधिप्रकाशानंदयेन साक्षात्पासनानुरूपव्याप्तिदृतरितितथाविरोधा

भाग: २३ ॥

श्री
सा॰टी
१६
16

तेज्योतिःसलिलपवनैस्त्रिभिराकाशकरंपुंप्रविशत्स्वाभ्यामृतप्राणमरुद्भिस्त्रिलोकीजागरसमस्तसु
मन्त्रयीपूरयित्वा तस्मात्त्रिलोकव्यापकीभूतेसामरसमासे दिव्यंसारंतत्पीनंदरसंगोभिरनुत्तरैर्मरी
चिभिःपुनरपिपुनःपुनरादायचमत्कृत्यस्थितस्त्रिस्यंतसुदेवेपदेलीनोवसस्वयंपरभूमिविश्रान्तिमय
तयास्फुरसि तदुक्तमस्माभिर्मदनविषयंवेद्यजातंस्वरूपेसमाचव्यानीभूयतद्रूपतयास्फुरसि तस्मात्त

दिव्यंज्योतिःसलिलपवनैःपूरयित्वात्रिलोकीमेकीभूतंपुनरपिचतत्सारमादायगोभिः स्वं
तर्लीनोविषमिवस्वयंयानद्भुतःस्वरूपेसंतंतस्यप्राणस्त्वमितिजगतांप्राणभृत्सूर्यआत्मा २८

प्राणापानावस्थितिदेहस्त्वमेवनतत्त्वन्यत्किंचित् इत्यनयायुक्त्यात्वंसूर्यःप्राणमुदात्माचकथ्यसेयय
श्रुतिः अहमन्नमहमन्नमहमन्नादोहमन्नादश्चेति बाह्योपिसूर्योभूर्भुवःस्वस्त्रयीज्योतिःसलिलपवनैः
तत्रतत्रसमयेआपूर्यसमरसीभूतंदिव्यंत्रिलोक्याःरसरूपंसारंरश्मिभिर्ग्रीष्मादावादायपुनरपिभूमि
मंतस्त्रापनयुक्त्यालीनःसन्विशति तदुक्तमस्माभिर्मेघस्थास्वंप्राणावस्थितिदेहंजनयति ततःस्वपवा

[illegible] २८॥ ८९

योयोगीनित्योस्मनत्वाद्दिनोप्राणापानावेवकवलनाद्यायनदेतन्नादग्नीषोमो ज्ञानक्रियाशक्ति
प्राधान्यानुरूपप्रकृतीवेदनाविमर्शनात्मत्वाद्बिंदुनादौप्रसर्वविश्रांतिप्रदत्वाद्दिननिशे विकसन्
कोचनिमिलत्वात्मन्यात्स्वेते कुर्वन्योगातिकामणात्वाद्धर्माधर्मौ वाह्यानां समासत्तयोद्दीपकत्वात्स
दसत्स्वयं अंतकृतानयास्त्रिग्रावेषणविलाप्य आत्मनिविज्ञानेन वर्तनावतिष्ठते सर्वानिगुणेन
नादिगुणातीतविशेषरमार्केसमाविशत्येव २५ हे भगवन्विज्ञानाद्योगाद्ध्यो: सर्गस्थाद्यो
अग्नीषोमौ प्रकृतिपुरुषौ बिंदुनादौ च नित्यौ प्राणापानावपि दिननिशे यच्च सम्यात्स्वतेद्वे
धर्माधर्मौ सदसदुभयं यो न रावेषप योगीवर्तेतात्मन्युपरतमतीतोतिगुणेभ्यो विशन्त: २५
गर्भाधानप्रसवविषये ह्यम्बयोर्बिंदुभासा सापत्ये नाभिमुखमिव वैविकांतयोर्मध्यमस्य:
तात्मीनविन्दद्दृष्टभूम्यो: कोतयोर्निजविज्ञानेनैव समणीयता लालितयार्वदनकमलेशक्ति
नलिनेगोमुखैवरनुमनेमरीचिभिर्बोधयित्वाविकासस्यप्रसामान्यशांतानंदास्वादनलम्पट: ८
सन् पर्यायेणाविचित्रोन्मेषनिमेषक्रमेणापिवमित्रचमत्कुरुषकोह्क मध्यमस्थोग्नीषोम
यामयिरूप: किमर्थं गर्भस्थोनर्यदायानेप्रतेपोर्यहिप्रसवस्य प्रसवश्चतदोचितेत्यनभा

सा॰पं
टी
१८
17

सनेनतद्द्वितयानार्थे कीदृशेणाध्यीवाणुष्ट्योः स्वेशून्यप्रमानसित्तमयोः कलोद्दलितमेतस्यचित्रत्वेक
त्वेनामयं अचिद्रूपस्यशून्यादेर्भिन्नेशुणानयास्थितमितिनीत्याशून्यप्राधान्याश्रयेणनिमज्जितः
पारमार्थिकस्वरूपयोः कथं तमयोः सापत्न्येन परस्परप्रतियोगितयैवाभिमुख्यं कृत्वा उभयोः
रनुकूलत्वादभिमुख्यमाश्रितेत्यर्थः बाह्योपकीय्यावाणुष्ट्योरारात्याविद्रुभासास्तमयोर्निमीलित
स्वरूपयोरभिमुखावस्थितयोस्तन्मध्येर्मर्भिर्वदनकमलेनलिने विकासनतदीयविचित्ररसास्वा
द्यावाः एष्योर्वदनकमलेगोमुखैर्वर्णयित्वापर्यायेणपिबसि भगवन्बहुरसास्वादलोलः

॥ २९ ॥

द्वलोलश्चापिबसि भौमानंतरसितांशुरसात् गर्भाधानाय ग्रीष्मादौ कर्षणादिनिजरश्मिसंतति
वेशनाय प्रावृतादौ च कर्षणादिमरीचिविसर्गतो नानौषध्युत्पत्तये अथ च सापत्न्येनाभिमुख्य
तमयोर्विद्रुभासापलक्षितयोः कर्पूरास्फुरितयोश्चकान्तयोर्मध्यस्यानायको वेदग्ध्याद्रोमुखैर्वक्त्र १८
पद्मेपर्यायेणायुगपद्द्योतयित्वालोचनपरिचुम्बनपुरःसरमुन्निद्रेविधाय वक्त्रास्वादमरतलुम्प
टोगर्भस्याधानप्रसवनिमित्तमापिबसि रतेयरन्यर्थान्यपरिचुम्बतीति श्लेषोलंकारः श्लेषध्वनिसस्व :२९

देवि दर्कबिम्बसंबन्धावस्थितशशाङ्कबिम्बोपलक्षितस्यार्धस्यान्तरीति यदा मूलप्रकृतिमायाश-
क्त्याख्यचतुष्टयस्य मध्ये शृह्रेखात्मयागं करोषि किं कृत्वा सोमं रूपादिपंचदशात्ममेयं तेजसाम-
द्यमरीचिविक्षुरणेन पूर्णीभूतं चरुमिव स्वासायित्वा एकैकत्र च तत्त्वेपि षट्त्रिंशत्तत्त्वरूपतेति
कृत्वा विश्वात्मनिजशाक्ताभस्तत्त्वाभासमयस्य स्वमेव विनिविष्टं विधाय यागानलउद्दानवह्निमुखे स्वात्मपा-
योयस्य सर्वस्याग्रनाग्निनोनकरणोपयिष्टत यदा हि शिवतत्त्वान्ताध्वनिस्फारमयस्य जगतस्त-
सोमं पूर्णीभूतमिव चरुं तेजसा स्वासायित्वा कृत्वा तेनानलमुखे जगत्तर्पणं वैश्वदेवं आ-
मावस्याविद्यमितिवा एवमन्यकलाशेषमश्नन्तत्त्वस्यान्तर्गृहपतिरिव स्वात्मयागं करोषि २७
स्वतर्पणं यत्तदैव वैश्वदेवयागं तेन सोमेन चरुणा विधाय तत्र सोमस्य कलाशेषं जगत्तर्पणो-
पयुक्तकलापंचदशकावशिष्टमूर्धस्तुत्परां यामामावस्याख्यां विद्यमिव कव-
लिताशेषसंस्कारकलामिवाश्नन् अमृतं वदूपरूपं षोडशयापुनः पिबति च स्वराः स-
वैदशपंचपराकलाः अमाशेषगृहीतस्यामावस्याविश्वतर्पणीति श्रीकामिकादिदृष्टनीत्या
विश्वेदेवतापरमार्थस्वात्मानि च मन्यकुर्वन् कीदृकत्वं गृहपतिरिव सोपि दिशणीभूतक

सा॰पं॰
टी॰
१८
18

त्वममावस्यं च रूपं प्रकाशयते नाग्निप्रमुखवज्जगत्संतर्पणं वैश्वदेवं कृत्वा तच्छेषमश्नन्स्वात्मदेव॰
तायागं करोति बाह्योपि सूर्यः स्वरश्मिप्रतापविद्रावितसोमकलापंचदशकेन देवर्षिनरात्मज
गत्तर्पणं विधायामाख्यकलाचमत्करणात्मस्वात्मयागं ब्रह्माण्डस्थानां वितनुते २७ हे दिनकरवि
म्बोदयकाविन् दिवससम्पादक चिद्भानो जगतः सदाशिवान्तस्य विश्वस्य यद्बीजमाद्यमावस्था
नयोरुदयापवर्गकारणं श्रीस्वच्छंदादिदृष्टनीत्या वितनवितनपरार्धात्मकालरूपं महाराज्ञतः
कृत्वाभासयतत्रैवान्तर्जगतः कलादिक्षित्यन्तस्याशुद्धाध्वरूपस्य बीजं मायीयं महोरात्रं तदंतो
क्तवानक्तंदिनमिव जगद्बीजमाव्यक्तिकं यत्तत्रैवान्तर्दिनकर तथाप्यास्त्वमनंततो त्वम्
वाव्यक्तिशक्तं तदन्तरपि ब्राह्मं तत्रापि दैवं तत्रापि पित्र्यं पितृसंबंधि तत्रापि मानुषं क्रमेण
त्वमहःसु कुर्वन्निव दैवे चित्प्रसरेराभासयन्निव जगद्विश्वं पंच धा दुर्वर्तैनाभिर्विचित्रजाग्रदादि
दशापंचकपरावर्तनैः कलयसि अंतरपि स्थितं बहिः क्षिपसि निर्मिमीषे निर्मितं च कलयसी १८
दमित्थमिदमिदमिति संख्यानेन स्थापयसि स्थापितमपि कलयसि अंतः संहरसि संहृ
तमपि कलयसि संस्कारागलनेन विमृशसि विमृष्टमपि कलयसि स्वाभेदेन जानीषे

स्वप्रकाशैकात्म्यमापादयसीत्येवं सर्गस्थितिसंहृतिविलापन स्वात्मैक्याभासनपरस्परान्दो
लनालीलां करोषि अत्र जगद्बीजमित्यावर्तिद्विर्योज्यं अल्पमल्पमित्यादिवीप्सायाश्च यमाशयः
यद्यस्य यावदहोरात्रं तन्नाडीये प्राणचारेऽन्तर्दशांशिकाद्यपि वा श्रीस्वच्छन्दादिमासोदयादिषष्ट्यब्दो
दयान्तप्रक्रियया योगिज्ञात्वा पेत्त्या तत्परिमितमप्याभासयति तत्रापि चान्तर्विश्वैकात्म्यप्रथनात्
सदाशिवान्तकालकलनामशेषामाभासयतीत्याभासमानोऽयं कालो न तत्त्वस्य वास्तवं किंचिन्मत्त्वमस्य
नपवक्कुर्वन्निवेतीव शब्देनायमेवार्थः स्पष्टीकृतस्तेनो होतायद्विश्वोदयावस्थानविलापनाद्यात्मनाप
दैवं पित्र्यं क्रममपरिगतं मानुषं चालमल्पं कुर्वन्कुर्वन्कलयसि जगत्पंच यावर्तनाभिः २८ ॥
इमेश्वरपवस्फुरति नत्वविदेकवपुषस्तेनोतिविकोकमप्यस्तितत्र च मानुष्याद्यहोरात्रमानं श्रीस्वच्छन्दे उ
क्तं नयष्णा मुहूर्तास्तु पुनस्त्रिंशदहोरात्रश्च मानुषः दक्षिणं चायनं रात्रिरुत्तरं चायनं दिनं एवं दैवस्य
ह्नोरात्र इति यत्त्विह दैवान्यि [illegible] सप्तत्तसम्बन्धहोरात्रात्रेयः तेषां कृत्स्नः [illegible] कल्पस्तत्रूपो हिमः किं च
कल्पाश्चत्तिविनशाके चतुर्युगसहस्रके षट्त्रिंशत्सहस्राणि ब्रह्मणां प्रलयोद्भवः अब्जकस्य गुरुद्देषु
दिनं रात्रिश्च तावतीति प्रधानिकयरार्धेन दशपाशुणानेन तु मायासंहरने सर्वं वृन्तश्चैव सत्त्वज्ञगोद
ति तथा शक्तिकालपरार्धस्यैकादिशगुणितनस्य अनाश्रितस्य देवस्य दिनमेतन्मय कीर्तितमित्येवमा

णांतिकृत्वं भगवत्तउक्तं २८ येत्वहोरात्रप्रशमे हृत्वा स्वे काले ज्ञराप
वैत्याह ॥

दि तथैकत्र प्राणचारेऽत्रुटिकोदयात्प्रभृति षष्ट्यब्दोदयान्तं वितनतं
वादिदृष्टं यथागौरवभयान्न दर्शितं एवमहोरात्रकृत्वेन जगद्विपरि

देनतपनमहाप्रकाशरूपेयोगिनस्तत्त्वालोकात्मनिशोभनेनित्योदितेऽनस्तमितेदिनेपारमार्थिकेसर्व
दशानुस्यूते सर्वलोकसुखविविन्यकाशेसम्यक्प्राणायामाख्यायांसंविनाविमर्शयुक्तयागलिताख्याति
तमिस्रा: येवान्येचिन्नोपशममेववसर्वबाह्याभासनिह्नुतिहेतुत्वाद्रजनीतस्यांयोगनिद्रामुपेता: प्र
शमितविकल्पप्रकाशैक्यमापन्ना: उभयेपितेप्राग्वर्णितसमस्ताह्नोरात्रोपरममेव परमान

तत्त्वालोकेतपनमहदिने येपरेसम्प्रबुद्धा येवाविघ्नोपशमरजनीयोगनिद्रामुपेता: तेह्यहो
रात्रोपरमपरमानन्दसंध्यासमीरं भित्त्वाज्योति:परमपरमंयान्तिनिर्वाणमार्गम् २९

दहरूपा: संध्यानिमज्जितप्राणापानव्याप्ति शिवसामरस्य भुव:सर्वतोदिक्कमुदितास्ताह
सैारमिति प्राणीयमपरमीमिति स्थूलंज्योति:संकुचितं प्रकाशंभित्वा नि:संस्कारंविला १९
प्य परंनिर्वाणमार्गंयांति सदापरंशाक्तंधामाश्लिष्यंति २९ नकेवलंविविज्ञांकालकल
नामकालकलितस्वरूपसमापत्तिंदर्शयसि यावज्जगद्रूपायापायावपीत्याह ॥

आब्रह्मणः प्राक्तात्रूपराब्रह्मनिजेपरंशांतंरूपंवर्जयित्वा इदंसर्वंसदाशिवादिक्षित्यंतं जंगमस्था
वरंत्रैभागौयस्यतावृजगत्सर्गसर्गे प्रथमेस्फोन्मेषात्मन्यादिसर्गेभूयोभूयस्तदिक्तसोमैः स्फीतं
प्रणंकामसैनैर्गोभिर्मरीचिभिर्विसृजस्याप्यानीभूत निजरश्मिरूपंप्रकटयसि भूयोदीप्तैरश्मिप्रथा

आब्रह्मैवंनवमिवजगज्जंगमस्थावरांतंसर्गेसर्गेविसृजसिरवेगोभिरुद्रिक्तसोमैः दीप्तैः
प्रत्याहरसिचलयतस्थाय्याययोनिभूयः सर्गान्तादौप्रकटविभवांदर्शयन्रश्मिलीलां ३०

नैर्गोभिस्तज्जगत्स्थाय्याययोनिप्रत्याहरसि स्वस्वात्मन्यावभासितत्तन्नत्कारणं तन्निर्विशेषपुरः सर्वंत
येस्वचिदेकावभासनात्मनि संहृत्यप्रतीपमाहरसि चिदेकमयमेवकरोषि किंकुर्वन्सर्गस्य
पुरादावंते प्रकटविभवां स्फुटमाहात्म्यंरश्मिलीलांप्रकटयन्निजमरीचिविलासमाभासयन् ३०

स्ता·पं
टी
२०
20

यःप्रकृत्यास्वभावेनपरोक्षोऽक्षागोचरआत्मासोजगतिसर्वभूतेषुमध्येभवताऽन्तेवासिषुऽनुग्रा
हेच्छात्मनैवप्रत्यक्षोदर्शितः स्वप्रकाशतयाप्रकटीकृतः किंकृत्वा नित्योपचितंसदापरिपूर्णमि
चितं चिदानंदघनरूपंश्रित्वा देहादिनिमज्जनेनोत्मग्नंविधाय कीदृग्रूपं ब्रह्मतेजःप्रकाशं श्रु

श्रित्वानित्योपचितमुचितंब्रह्मतेजःप्रकाशैः रूपंसर्गस्थितिलयमुचासर्वभूतेषुमध्ये
अंतेवासिष्विवसद्गुरूणांयःपरोक्षःप्रकृत्या प्रत्यक्षोसोजगतिभवतादर्शितःस्वात्मनात्मा
३१

त्वाहंहंकत्वाच्चब्रह्म ह्येतदाह्लितातेजोयस्यतादृक्प्रकाशःप्रथायस्यकीदृशेनभवता सर्गस्थि २०
तिलयमुचाजननादिस्वभावेनयद्वांतेवासिषुशिष्येषुशोभतेनदृष्टत्वेनगुरूणामात्मादर्शपते चित्स्व
यीसत्ताप्रकटीक्रियते तथातयान्तःपरमात्मतयाबहिश्चतेजोविश्वरूपतयास्वयमात्माप्रकटीक्रिय

हे भगवंस्तेतव विश्वदेहेतोरशेषकारस्य वपुषि प्रकाशानंदघने स्वरूपे सर्वेलोकालोक्यमानाः पदा-
र्थाः लोकयितारश्च रुद्रक्षेत्रज्ञरूपाः प्रमातारः स्थिताः तच्चिदात्मिकासत्तांविनादिकथमेतेत
तो विश्वदेहेतोरुदितुः तेषांश्च लोकानां संबंधित्वे कैकस्मिन्वपुषितं युगपदक्रमेण स्थितोन्यथा
तेत्वत्प्रकाशात्मतां विना कथं प्रकाशेरन् अतश्चानंतसत्त्वादिगुणाढ्येनापि विश्वात्मनाभासयह

लोकाः सर्वे वपुषि नियतं ते स्थितास्त्वं च तेषा मेकैकस्मिन्युगपदगुणो विश्वदेहेतोर्गुणीव
इत्थंभूते भवति भगवंस्त्वदन्योऽस्मि सत्त्वं किंतु त्वं स परमपुरुषो देहसंकृमेव चाज्ञः १२

णाढ्यगुणीवाभासि इत्यमुपवर्णिते विश्वात्मनि भवति सत्यस्मिसत्त्वं नान्यः किंतुः त्वमेवंभूतः पर
मपुरुषोज्ञः परिपूर्णस्सार्वज्ञ्यादिधर्मो हमिति तथैव देहादिषु याहितप्रमातृभावः प्रकृतत्वा
त्मायामाहात्म्याच्चाज्ञः अतश्चैहदादिप्रमातृतानिमज्जनेनात्मनां प्रशमयत्यनित्यं स्वात्म
समावेशेन स्वात्मनां समोन्मज्जयेत्त्वयोपादुक्तं भवति १२ इत्यमतस्यापि मे त्वदभिनवनाश्रिद

सा॰पं
टी
२१
21

त्मवशाभिमुख्येप्रवृत्तत्वम्परामर्शात्मसत्तानिवशात् संकल्पः स्थूलेच्छाशक्तेतिसंकल्पकारणाभू
तसूक्ष्मविकल्पपरामर्शात्मा आदिशब्दात्प्रयत्नः तदनुत्तरमालोचनादानादिप्रवृत्तानिवाग्व
णीत्याविलानिकरणानितत्संप्रवृत्तिः प्राणः सर्वत्रात्रसूक्ष्मपरामर्शितयाव्यापकत्वेनस्थितं
तावाणीचेतनते ममत्वेपरानुग्रहेस्रायवोवरेणजानानस्त्वयेदमितिपश्चिमजन्मशरणेश
रेणसाधुनुयाह्यानुग्रहैकपरंसम्पन्नं ग्रहीदृसर्वदृशस्त्वविदकपरामर्शपराःपरानत्यनुग्रहेण

संकल्पेच्छाप्रयत्नाविलकरणप्राणवाणीवरेण स्वसम्पन्नामेतदभिनवनाज्ज्ञस्यचे
दृशरणम् मन्येचास्तेजिगमिषुणानैः पुण्यपापद्वयंतत् इन्द्रियस्त्वेतवशरणयोर

निस्थतः किंच मन्येस्वानुभ न्यथानाभवेताम् ३३ ॥ वेनैवैतच्चिंतये यत्पुण्यपापद्वयंस्व
कृतात्स्वकृतजातंसर्वंतदित्यनंतजन्मार्जितंशनैरसौजिगमिषुदिसविलायंविलीयमानंस्थितं
प्राक्संचितसर्वकर्मणांध्वंसेपिदेहारंभिकर्मणोध्वंसोनस्त्वत्वाज्जिगमिषुत्वंकंअन्यथेति य
दिनैवस्यान्नत्कथंनवचरणयोर्भक्तिश्रद्धेभवेतांनैवस्यातां यदुक्तंश्रीनंदिशिखायां यदाशिवे
भिलाषोवैपशूनांजायतेसदा तदाशिवाभिमामासांजायतेपरमाणवः मुक्तास्तदेवतेदीक्षा

प्रपुंवंतिपुरोग्रामतद्रुमि ३३ ॥
२१

यद्यपि देव त्वत्प्रपन्नेषु त्वत्समाविष्टेषु संसारहेतु वासनादाहाद्भूयो जननमरणे न स्तः तथापि
त्वन्नुतिः त्वत्स्तुतिरेव फलं यस्य तादृगिदमेकं पश्चिमजन्म याचे यथा भगवद्भिर्मशान्तिमपरव
मत्कारापाख्येन त्वामागात् तदिष्यमनेनैव त्वत्स्तुतिसमाविष्टेन प्रकारेणास्मिन्देहे शम इव
शाम्यत्वस्मिन्विश्वमशेषमिति त्वत्स्तुत्यापरः शंकरात्मस्वभाव इव जायन्त्वमसहष्णुमाम्नानि

सत्यं भूयो जननमरणे न त्वत्प्रपन्नेषु न स्तः स्तत्राप्येकं नवनुतिफलं जन्म याचे तदित्थं
त्रैलोक्येशः शम इव परः पुण्यकायोऽप्ययोनिः संसाराब्धौ प्लव इव जगत्तारणाय
स्थिरः स्याम् ३४ ॥

त्रैलोक्ये ईशः प्रभविष्णुः त्वत्   परं त्वत्तो न एव पुण्यः पुण्यो दर्शनस्पर्श
नादिना परानुग्राही कायो यस्य तादृक् अयोनिरिति नित्योदितचिदानंदैकघनः
सं जगतो विश्वस्य तारणाय संसाराब्धिमध्ये प्लव इव पोत इव स्थिरः स्यां चिरका
लं भूयासम् ३४ ॥ हे अर्क अतो हेतोर्जगन्मित्रतायोगिकमित्रशब्दाभिधेयत्वं यतस्त्व

सां॰पं॰
टी॰
२२
22

सोऽपूर्णो नभस्थमेनामृतमयेनाप्यायिनामार्गेण शीतांशुभावमपान्न चंद्रत्वमेत्यागत्याग्रे प्रथमं
स्वरादीन्सर्वान्क्रमात्स्वसुधासिलव्यावस्थितीन्करोषि केवलणांतभाभिरंतर्मुखीभावेनोपसंहृतबा
ह्यप्रथाभिः कलाभिरादिविसर्गांतस्वाभाविकविमर्शशक्तिभिः पश्चादनंतरमस्मश्तिबहिः
प्रसरप्रहृत्तान्सर्वप्रवाहान्विशसिस्वात्मतात्कृतान्करोषि विविधाश्चौषधीर्विशसि स्थावरादि
सर्वबाह्याभासान्स्वप्रकाशस्फुरितान्विधत्सेन तद्गतो मेयप्रपंचात्मतया स्फुरितोऽपि त्रिभुवनं वि

सोऽपूर्णो नत्वममृतपथ्यैनेत्य शीतांशुभावं पुष्णाम्यग्रे स्वरनरपितिः शांतभाभिः कलाभिः
पश्चादम्भोविशसि विविधाश्चौषधीस्तद्गतोऽपि प्रीणास्येवं त्रिभुवनमतस्तेजगन्मित्रनार्क ३५

स्वमेवमिति तदाभासनविमर्शयुक्तैव प्रीणासि तर्पयसि बाह्योऽप्यर्कः सुषुम्णामार्गेण
मृतसंक्रमणयुक्ता चंद्रत्वमेत्य पूर्वोक्तनीत्या स्वरादीनुस्नाति शांतभाभिर्विनिवृत्तदीप्ति
भिश्च कलाभिः शक्तिभिरम्भो विशति दक्षिणायने आसारस्वरूपतां स्वीकरोत्योषधी २२
श्च विशति सरसाः करोति तद्गतश्च वैश्वदेवयागा ,नुयागक्रमेण त्रिभुवनं पुष्ण
ञ्जगन्मित्रत्वमेव दर्शयति ३५ ॥

हेनाथदिनकरस्वामिंश्चिरदर्कत्वयातमस्युत्क्रान्ते मंदाक्रांते निर्मूलनायाक्रान्तेमति इयं मदीया मति
र्धीः रागद्वेषादिदोषाणामवसानेपि जातं तल्लीनां तन्मुखीभूतापि गाढनिद्रां त्वदभेदाख्यां ति
नजहाति तस्मादेषा त्वयाऽस्तंगमितं तमो यया तादृशमात्मभासा स्वदीप्याकरणभूतयाऽप्र
विलम्बितमेव परं प्रबोधं शोभानाख्याति निजज्योतिरात्मतां नीयतां प्राप्यताम् सूर्यो देवता

मंदाक्रांते तमसि भवता नाथ दोषावसाने नांतर्लीना मम मतिरियं गाढनिद्रां जहाति
तस्मादस्तंगमिततमसा पद्मिनीवात्मभासा सौरीत्येषा दिनकर परं नीयतां मा प्रबो
धम् २६ ॥

यस्माः सा सौरीति कृत्वा पद्मिनीव नलिनीव सापि हि त्वया दोषावसाने प्रभाते तमसि
मंदमाक्रांते तं न लीना कर्णिकासंश्लिष्टदला गाढनिद्रां न जहाति तस्मात्त्वयाऽस्तंगमिततमस
सा स्वात्मभासा गाढीभूत ज्योतिषा त्वया प्रबोध्यते २६ ॥

सा॰पं
टी
२३
23

देविभोभानोचिन्मरीचिमालिन् येनत्वमस्माऽज्ञानेनजगद्विश्वंग्रासीकृतमासीत्तदनुगृहीतात्म
त्वत्कंनीत्वाविनाश्यपतद्दयाज्ञानचित्तइव तदनुकम्पयेवस्फुरत्कृत्स्नेगतीविभज्य व्युत्थानाव
सरेप्राणापानभूमिकामवरुह्य तद्ग्रांतंपुनरपिप्रत्ते पुरस्तात्सिततिर्व्युत्थानंसमाधिंक्रदिति
वितरसीत्यर्थः यथावास्रोभानुर्ग्रासीकृतजगत्तिमिरंविनाश्यपुनर्दयेयेवनक्तन्दिनंदिवाति

येनग्रासीकृतमिवजगत्सर्वमासीत्तदस्तं ध्वांतंनीत्वापुनरपिविभोतद्दयाज्ञातचित्तः
यत्सैनक्तन्दिनमिवगतीस्फुरत्कृत्स्नेविभज्य ज्ञातात्तस्माद्भवपरिभवेद्दक्कृतेमेऽ
पिभानो ३७ ॥

शेविभज्यपत्तेपुरस्तात्तीतिश्लेषोपमा यतएवंद्रुतात्मतिरस्मस्यापि त्वमनुकम्पवानिव ततो
मेममपरिभवेपि व्युत्थानात्मनिक्लेशोपिज्ञातारद्दिनाभवकीदृशोपरिभवेद्दक्कृतेडहंकृतंक २३
रणंविषयहानादानादिपरिस्पन्दोयत्र निरंतव्युत्थानसमावेशरसास्वादितेमांकुर्विसर्थः ३७ व्यु
त्थितःसमावेशमप्राप्नुवन्व्युत्थानदशातिर्भत्स्नवपरःसमावेशमेवभगवंतंप्रार्थयितुमाह ॥

मत्त्राणममदपुण्यंयत्रतत्रस्थितानां देशेकालेऽवस्थावैचित्र्येचजातानां समावेशप्रदानेनरक्ष
कःशिवेहरेहे २८ भोगेषुविषयसुखेषु लुब्धानामस्माकमर्भकाणांबालानामिव त्वंपित

असंसारोपचितसदसत्कर्मबंधाक्रान्तानां माधिव्याधिप्रजनमरणक्षुत्पिपासार्दिता॰
नां मिथ्याज्ञानप्रबलतमसानाष्यचांधीकृतानां त्वंनस्त्रातामवकरुणयायत्रतत्र॰
स्थितानां ३८ मन्यामसन्यस्खलितवचसांशोचलज्जोज्झितानां अज्ञानानामफल
सफलप्रार्थनाकातराणाम् सर्वावस्थासुखिलविषयाभ्यस्तकौतूहलानां त्वंन
स्त्रातामवपितर्नयाभोगलोलार्भकाणाम् ३९ यावद्देहंजरयतिजरानांतकोदेत्यहंती

तयाजनकत्वेनत्रातामवेतिप्रागवत् त्वमेवह्यस्माकंतनवर्हस्याजनकःसत्यासत्येत्थमयत्रत्तु॰
त्वे स्खलितंप्रमादपकृत्यास्पष्टवर्णेनमन्यत्र पवंशोचैवैतत्पापीर्वंच अफलासफलायाच
प्रार्थनयाकातराणामथीराणांयत्नत्वप्रार्थ्यमानानामित्यर्थः ३९ हेममताभयदयावह्युस्थितानां॰

स्त० टी
२४
२५

मरणाणवस्थानां दुराशानां मस्मत्स्मावन्नोस्माकं प्रसीद देहादिसंस्कारकालुष्यप्रशमनेन नि
र्मलीभव निर्मुत्थानप्रकाशानंदघनपरमावेशामृतरसास्वादस्वविताननस्मात्समपादयेत्य
र्थः स बोधमन्यत ४० मत्योर्नकस्यवक्रंदष्ट्राया यावदेषकायइतिसंपुर्यीहकोदेहोभियोभीत्या
न पंचतां मृत्तिव्रजति तावद्देवे चिद्र्कानित्यामृतमया ऽनलमितपरानंदैकघनस्वभाव वोस्मा

तो वा भीमस्विफणाभुजगाकारस्वर्वीरपाशः गाढं कंठे लगति सहसा जीवितं लेलिहा
नस्तावदस्माभयदमृदयं स्वेयेमृतप्रसीद ४१ विश्वप्राणग्रसनरसनाटोपकोपप्रग
ल्भे मत्योर्वक्त्रे दहनइव नोद्दामदंष्ट्राकराले यावद्दृष्टाव्रजति न भियापंचतामेषकाय
स्तावन्नित्यामृतमयरवेपाहि नःकांदिशीकान् ४२ ननु समावेशप्राप्तिं
न्कांदिशीकान्मुत्थाने
विना कांदिशीकायत्तः यतः कांदिक्कादिगस्माकमितिकंदनः पाहि मुत्थानसमावेशान्समा
दय को हृदस्मन्मत्योर्वक्त्रे विश्वप्राणानां ग्रसनोजीवितभक्षकोरसनाटोपो लोलतास्फारणं तोयस्य
तादृशिकोपप्रगल्भे प्रौढे तथा च दहनानि शोषकारीणि नयनानि यस्य तादृशिकष्योद्दामाभि

इति नाभिदंष्ट्राभिः कराले भीषणत्वम् ४१ ॥
२४

तेनैव निर्णीतं दृशा सामवेदात्मकं धाम तेजो यस्य तादृशाः यजुर्वेदात्मशब्दाकारं वपुः शरीरं वि
यदिव व्यापकं तद्व्याप्तिदिशब्दानाकरोति समस्तशब्दाश्रयः अपिच गायत्र्यादिसमस्तछंदांसि ते
तरगाः मण्डलप्रभावपरिवेषोपस्त्रयंश्चैव सर्वस्फूर्तिमयत्वात् यद्वानुकम्पाप्रधानादनु
ग्रहात् मन्नामत्सकाशात् इक्षमाणप्रार्थनापरत्वात्कृपणेविश्वस्मं साविभावकत्वात्करुणा

शब्दाकारं वियद्दिव वपुर्ऋग्यजुः साम धाम्नः सम्यक्छंदांस्यपि च तरगास्त्र्यंश्चमण्ड
लेच इत्यं सर्वस्फूर्तिमयतया मद्दयानुग्रहाद्वा क्षिप्रं मन्नः कृपणकरुणाक्रन्द
माकर्णयेमं ४२ नाशं नास्मच्चरणशरणा यान्त्यपि ग्रस्यमाना देवैरित्थं स्थितमि

करुणारसप्रधानमिममाक्रन्दं स्तुत्यस्माद्प्रार्थनापरं प्रलपितं क्षिप्रमुदीरणानंतरमेवाकर्णि
याश्रदनुजिघृक्षयावधारय ४२ हे भगवन् विवस्वं विज्ञानो अस्मच्चरणशरणा देवैरपि
ग्रस्यमाना नाशं न यान्त्येवं स्थितं मुश्चेयशास्त्रिलोकांदर्शयन्निव सोमं द्वन्नतनु देवैरपि ग्र
स्तसमस्तकलंस्वगुम्नाभिमयनाड्यों येंशवो मरीचयस्तज्ञामात द्दीप्याहेतुभूतया ।

ऽमात्मकलया गर्भेन्तर्यो वृद्धिस्तया ह्लांशुह्लांश्छायां समग्रां गृहसितानां कान्तिं नयसि प्रापयसि इतिम
मेजानामि अत्र रहस्यदृष्ट्या देवा इंद्रियाणि सोमो पानयुक्तेनातः प्रविष्टः षोडशकलो रूपाद्यात्मा
मेयवर्गः सर्ववाह्यलासयुक्ता कलाग्रासेन क्षीणकलः सन्नमुमंशुमांशुभासा समध्याम स्फारणो
न्मिषत्स्फुरणात्मतुर्यप्रकाशादीप्त्या आत्ममायां अन्तस्तत्त्वार्थस्फुरत्स्फुरत्केगर्भेन्तर्यायाः वृद्धिः प्राणादिप्रा

वयशोदर्शीयन्नंत्रिलोकां मन्येसोमं त्वनतनुममागर्भेवृद्ध्याविवस्वं शुक्लांश्छायां नयसि श
नकैः सोमंशुमांशुभासा ४३ आलाज्जन्मप्रभृति भवतः सेवनं नहि लोके वाच्यं केनाऽपरि
मितफलं भुक्तिमुक्तिप्रकारं ज्योतिर्मात्रस्मृतिपथमितो जीवितान्तेपि भास्वन्निर्वाणाय प्र

धाम्नतिमेषजोन्मिषच्छान्तवी भवसि सततं तेन नेतः समोन्यः ४४ एवं स्फारितया यथा शुक्लांविदे
कचनां छायां नयसि प्रापयसीत्यर्थः वाह्यस्तु स्पष्टः ४३ हे भास्वन् जन्मप्रभृति यत्सेवनं न
दपरिमितं केन वाच्यं केन वक्तुं शक्यमित्यनया परिस्फुटत्वाभावात् तस्माद्भुक्तिमुक्तिप्रकारं २५
भुक्तिविषयभोगपदस्यानन्दविश्रान्तिदत्वेन जीवन्मुक्तितामभिव्यञ्जनात्मता मुक्तिः मुक्तिरेव च वि
श्वचमत्कारावेशरूपा भुक्तिर्न तु विषयासक्तिरूपा तां भुक्तिमुक्तिप्रकारं यति सेवकांस्तन्मयान्स

पादयति जीवितान्ते निर्याणावसरे ज्योतिर्मीशानात्वां सतां स्मरति पथ्यं प्राप्नोति निर्वाणाय मुक्तये
प्रभवस्तत्र ते समः कोऽन्यो ऽस्मामान्यमहिमास्तीत्यर्थः ४४ अप्रयत्नेनेन्द्रादिदेवताराधनाद्याय
कालेऽयत्स्वर्गप्राप्त्यादि परोक्षं कालान्तरभावि फलं तद्युक्तं यतो मृद इव मृन्मयो घटः कारणोचि
तमेव कार्यं सर्वत्र भवति त्वं तु चिदर्कः सर्वेषां प्रत्यक्तः स्वप्रकाशः चिदर्कप्रकाशात्मनो विना।

अप्रमत्तत्रिदशभजनायत्परोक्षं फलं न तत्संयुक्तं भवति हि समं कारणेनैव कार्यं प्रत्य
क्षस्त्वं सकलजगतां नन्तमत्स्वं फलं मे युष्मद्भक्तैः समुचितमतस्त्वां तु याचे यथावत् ४५

कस्मादप्रकाशादिति त्वद्भक्तैर्देवोऽर्घमनित्योदितत्वत्समावेशात्मफलं समुचितमतो देवो
स्तत्फलं याचे प्रार्थये यथाकृतिमतीषु देवतासु सतीष्वपि त्वामेव याचे तथा निर्वृत्यानन्द
त्समावेशात्मैव फलं याचे न त्वमितं किंचित् ४५ येऽपि च केचिदविमृष्टसमावेशात्ममुख्य
फला भगवान्नेविंत आरोग्यं ददातीत्याहुः तेऽपि जगति तत्त्वज्ञः सुभगाश्रयतो भोगयोगप्र

यानाः भोगाययोगायचारोग्यंवांछंति युक्तंचैतत् यतोऽस्तमितवपुषः परमानंदप्रकाशघनाद्विदकी
दन्यः कोनाम भोगमोक्षयोस्तदाश्रयस्यशरीरस्यवोत्मनश्चारोग्यस्यदाता नकश्चित् शरणागतह
द्दितार्थैर्नित्यप्रार्थ्यैः सहषष्ठीसमासः निषेधाज्ज्ञापकात्स्त्वत्तोनांश्रीमितिषष्ठ्यत्र ४५ दिनपतेवि
द्वानोयैरिंद्रियैरनत्वैर्दिक्करणैर्गुर्वीचपलतामप्यत्तीमनवाप्यितिपुनः पुनः प्रहृत्वानानेकांत्वि

येचारोग्यंदिशतिभगवान्सेवितोप्येवमाहुः स्तेतत्त्वाज्जगतिसुभगाभोगयोगप्रधानाः
भुक्तैर्मुक्तेरपिचजगतांयश्चशर्मस्वयोनां नस्यान्योक्तोदस्तवपुषः कोहिनामास्त्वदन्या ४६
द्दित्वाद्दित्वागुरुचपलतामप्यनेकान्निजार्थान् यैरेकार्थीकृतमिवभवत्सेवनंमत्प्रियार्थे
तेषामिच्छाम्युपकृतिमहं सेंद्रियाणांप्रियाणां मोदात्तस्मात्त्वमपिदिनपतेदेहितेभ्यः प्रसादं ४७

जार्थान्विषयव्यावृत्त्यात्मकानिनानास्वप्रयोजनानिच हित्वात्पक्षाभवत्सेवनमनन्यसुखीभावयु
क्तयाद्यत्वपरिशीलनंममप्रियार्थमिवैकार्थीकृतमभिनिवेशेनाश्रितं तेषांप्रियाणांसेंद्रियाणा २९
ग्रहमुपकारमिच्छामि तस्मात्त्वमादौतेभ्यः प्रसादंदेहि मायीयदेहरूपपरिहारेणनिजमं
रीचिचक्रात्मनांप्रकटयेत्यर्थः ४७ ॥

हे विश्वमूर्ते ऽव्यवच्छिन्नत्वन्नुतिविषये यदिदन्तावच्छेदप्रधानतया ऽसमञ्जसप्रायं किमप्यस्माभि
भक्तितउक्तं तद्धि प्रशस्यवाच्यवाचकात्मनस्तव प्रसादादनन्तनैर्मल्यप्राप्तेर्धन्यमस्तु परिपूर्णत्वद्रूप
तयैव स्फुरतु ४८ प्रकृतिपुरुषौ वामदक्षिणौ वाह्नावन्तरा मध्ये काचिदसामान्या समस्तसम्यत्म
यी भेदवृत्तिः स्थितिरस्तु कीदृशी विश्वं व्याप्निमर्दनीति विषुवत् अभिजयति द्वैतप्रशमनात्सर्वोत्क

किंतन्नामोश्चरति वचनं यस्य नोच्चारकस्त्वं किंवा वाच्यं सकलवचसां विश्वमूर्ते न यत्त्वं
तस्मादुक्तं यदपि तदपि त्वन्नुतौ भक्तियोगाद् अस्माभिस्तद्भवतु भगवंस्त्वत्प्रसादेन यत्न
म् ४८ या पन्थानं दिशति शिशिरा युत्तरं देवयानं या वा कृस्नं पितृपथमथो दक्षिणं

षेण वक्तनरस्यभिजित् सर्वमध्यवर्तित्वात्मध्यमा स्वानंदविश्रान्तिसारत्वात्कृत्यैः सौम्यक्रूरादि
भिः कार्यैरस्पृष्टा तयाद्देव प्रतिकारित्वात् देवयानेहृदाह्लादशान्तप्रसरणरूपं शिशिरवसं
तग्रीष्मस्वभावं उत्तरपंथानमुत्तरायणं याप्राणरूपा व्याप्तिर्दिशति प्रथयति याचापानात्व्या
प्तिर्ह्लादशान्तादुग्रत्वावेशरूपा प्रावृट्शरद्धेमन्तरूपं दक्षिणं पंथानं दक्षिणायनं भोगप्रदत्वा

सा॰पं
टी
२७
27

त्कस्मै पितृप्रीतिहेतुत्वाच्च पितृपथं दिशति तावन्मात्रमन्यावत्तिरस्काजीवन्मुक्तिमयुक्तमनाखेत्यर्थः
षड्विंशादंगुलीयं वैरंगुलषट्के हृदः प्रभृति मकारादिरावृदयइति श्रीस्वच्छंदादिशास्त्रेषूक्तं ४९
स्तु पितृगतौ चांतराकुर्ध्वीयः प्रवेशात्मनि लीने देवपितृमार्गयोर्मध्ये च कारणात्सर्वं वा दूरोनामपिम
येन ब्रह्मभूतोऽनवच्छिन्नात्मतां प्राप्य स्वागाच्छेयं परं तत्वात्मचिदेकरूपः स्यां कीदृशं तां समत्वादि
क्ष्मसमत्वा स्वत्वात्मान सा स्वात्मन ऊर्ध्वमुत्कृष्टं प्रकाशानंदैकघनं किमपि परमं व्योमेत्यनुत्तरवि

प्राहुस्तादृशं तावन्मात्रमन्या विषुवदभिजिन्मयधामाक्रांत्य शून्या। यन्या काचित्स्वकृतिपुरु
षावेतरामेतत्स्थितिः ४९ स्थित्वा किंचिन्मनइवापिवन्सेतुबंधस्य मध्ये प्राप्यापेयं ध्रुवप॰
दमथो व्यक्तमुद्दालमाल समस्ताहूर्ध्वं किमपि परमं व्योम मे मास्त्रि शून्यं गच्छेयं तां स्तुर॰

दाकाशरूपं सोमाग्निशून्यं प्रशांत पितृगतौ चांतरा ब्रह्मभूतः ५० प्राणापानसंस्कारं किंकृत्वा
तालु लंबिकाख्यरौद्रग्रंथियामव्यक्तं कृत्वादिव्यकरणबंधाश्रयाद्दुद्दालनिर्भिद्य ग्रंथोध्वेनंतरं
ध्रुवपदं प्राप्य समस्तवेद्याविभागप्रकाशात्मबिंदुस्थानमासाद्य सेतुबंधस्य मध्ये इति निरोधियु॰
काध्वशाक्तयात्मनटहृयांतर्बाह्यप्राणानयुक्तरणोपाय नादनादांतात्मस्थं निर्बंद्ध समस्तकमार्गी

स्थितोऽपि स्वरसं किं चिन्नरः शिवविलेसमत्वं तदविकल्पः कि सतः संस्कारोपयोगितसदवए ५

श्रियामोत्तलत्स्यायुक्तः ससाम्बः इत्येवंरूपां रवेस्तुतिं स प्रतिष्ठामात्मविश्रान्तिमकरोत् स्वप्रति
ष्ठामितिवापाठः कीदृशीं स्तुतिं स्वरूपविश्रान्त्यात्मनायोगेन युक्तां तत्त्वापिकामित्यर्थः यं दर्शयति
यः सवितुर्विश्वकारणस्य विज्ञानैः सर्वात्मत्वं योगमेकत्वमिच्छतीति वस्तुतोऽन्येन वस्तुनेत्यात्मात
दृश्यापरमैक्यमित्युक्तदृशा आरोढुमिच्छुः स्त्रीचिकीर्षुर्न तु अन्यत्किंचित् कीदृशं योगं सर्वदोषम्

सर्वात्मत्वं सवितुरिति यो वाङ्मनःकायबुद्ध्या रागद्वेषोपशमसमतायोगमेवारुरुक्षुः
धर्माधर्मग्रसनरशनामुक्तये युक्तियुक्तां सम्यक् श्रीसाम्बः स्तुतिमिति रवेः स्वप्रतिष्ठां चकार ५१

धर्मयो रागद्वेषयोरुपशमे सति या समता साम्यं तद्रूपं केन वाङ्मनःकायसहितया बुद्ध्या वाचा
स्तुतिरूपया मनसानुसंधानात्मकेन कायेन कायप्राधान्यनिमज्जनात्मकप्रमाणेन बुद्ध्याव्य
वसायेन किमर्थं स्तुतिमिमामकरोदित्याह धर्माधर्माभ्यां युक्तस्य नर्थादप्रबुद्धस्य जगतः
स्तदेवरशनाबंधरज्जुस्तस्या मुक्तये एतत्स्तोत्रपाठावमर्शाभ्यां जनाजीवन्मुक्तिमायं त्वित्यर्थः ५१

सां॰पं॰
टी॰
२८
28

त्रमध्यात्मगर्भं क्रोडीकृतरहस्यं प्रकटं बाह्यार्थदृष्ट्या गहनं चाध्यात्मिकार्थयोगात् सावित्रं चित्र-
तुसंबंधि स्तोत्रं श्रीसाम्बेनोक्तं यः कश्चित्स्वात्मानमिव सर्वलोकान्पश्यंश्चिद्भेदात्मविश्वं स्वा-
त्मार्थतत्त्वं भावयन्नियतं निश्चयेन पठत्यभ्यासादेवं विमृशति सोऽन्ते चंडरश्मेर्हेतत्यासि नश्चिद्दर्क-
स्यमंडले लीनविश्वसमरसीभूतमरीचिचक्रमेति तन्मयो जायते शुकवद्भगवद्व्याससूनव

भक्तिश्रद्धाद्यखिलतरुणीवल्लभेनेदमुक्तं श्रीसाम्बेन प्रकटगहनं स्तोत्रमध्यात्मगर्भं
यः सावित्रं पठति नियतं स्वात्मवत्सर्वलोकान् पश्यन्सोंते व्रजति शुकवन्मंडलं चंडरश्मेः
५२

त् कीदृशेन साम्बेन भक्तिश्रद्धेत्यादीयां संतन्वार्थचिंतानां तापवाखिला स्तरुण्यो नववय-
सः सुंदर्यस्तासां वल्लभेन तासामपि परिहर्तुमशक्येन किस्तन लावण्यातिशयमात्रसमर- २८
स्तबाह्यरमणीस्पृहणीयेनेत्यनेन व्यतिरेकलभ्येन भगवत्स्तुतस्त्वमात्मनः प्रकटयति ५२
उपसंहाराभंगयन्तु जिघृक्षुजनानाशास्ते इति परमरहस्यश्लोकपंचाशद्देषा तपननवनम्

एषोस्मागमब्रह्मचर्चाद्दरतद्रुचितमस्मद्गुणितां कर्णितावोदिशतुचशुभसिद्धिंमात्स्ववद्भक्तिभाजां
इत्युक्तक्रममहार्थसार्थयुक्ता स्थिताकिंचिन्मनश्चवपिवन्नित्येनकृतेकांतस्तोकानांपंचाश
देषानपनस्यविस्ताविसंवेंडितप्रतापस्यभगवतश्चित्रदर्कस्य नवनेनस्तुत्यापुण्यपवित्रान॰
व्यास्मागमचर्चा परमेश्वरशास्त्रबद्धाभिर्ब्रह्मचर्चाभिर्बद्धाविमर्शीयस्यांनादृशी अस्मद्गु॰
णितावोयुष्माकं सर्वेषांदुरन्तदुरितंकिल्बिषंदुर्व्यवसायंचनाशयतु भक्तिभाजांशुभसि॰
द्धिंदिशतु अभीष्टंभोगमोक्षंघटयतामितिशिवं ५३ कश्चिच्छैवः परशिवसमावेशगा॰
ढानुरागो द्रेकस्फूर्जन्नभिनवदशावेशवैवश्यशाली सन्स्तोत्रेऽस्मिन्विवृतिरचनां क्षेम
राजो नियुंक्ते स्तोतन्त्रेवंझटितिघटितंदर्शनीयंविद्भिः ५४ इतिश्रीसांबपंचाशिकावि
वृतिः कृतिस्तत्रभवत्पूज्यपादमहामाहेश्वराचार्यवर्याभिनवगुप्तपादानुजीविनः श्री॰
क्षेमराजस्येतिशिवमस्तु भगवदंघ्रिस्मरणपूतस्वान्तानामितिशिवम् ॥